

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ในบทนี้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ เอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมเนื้อหาใน ประเด็นต่างๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่ออาชีพ

- 1.1 นิยามและความเป็นมาของการศึกษาเพื่ออาชีพ
- 1.2 รูปแบบการพัฒนาการศึกษาเพื่ออาชีพ
- 1.3 นโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพ
- 1.4 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ
- 1.5 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียน

ตอนที่ 2 วิทยาลัยการอาชีพ

- 2.1 ความเป็นมาของวิทยาลัยการอาชีพ
- 2.2 นโยบายการจัดการศึกษาของวิทยาลัยการอาชีพ
- 2.3 การจัดการศึกษาในวิทยาลัยการอาชีพ

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

- 3.1 นิยามและความเป็นมาของการศึกษาชุมชน
- 3.2 รูปแบบการศึกษาชุมชน
- 3.3 การจัดการศึกษาชุมชน
- 3.4 การประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบ

- 4.1 นิยามและความเป็นมาของการวิเคราะห์ระบบ
- 4.2 แนวทางการวิเคราะห์ระบบ
- 4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ระบบ
- 4.4 การวิเคราะห์ความสอดคล้องโดยใช้แนวคิดระบบ

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอาชีพ

1.1 ความหมายและความเป็นมาของการศึกษาเพื่ออาชีพ

Kramer (1970) ได้ให้คำนิยามของการศึกษาอาชีพว่าเป็นวิถีทางที่มีความแตกต่างกันเพื่อกลุ่มอายุที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มในการเปลี่ยนแปลงชีวิต โดยแบ่งกลุ่มอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มวัยเด็ก การศึกษาเพื่ออาชีพเป็นวิถีทางหรือเครื่องมือช่วยให้มองเห็นอนาคต การเรียนรู้จะนำพวกเขาไปสู่งานที่พวกเขาปรารถนาจะทำเมื่อเติบโตขึ้น เป็นการจัดการศึกษา ที่ก่อให้เกิดการตระหนักในการเรียนรู้ เพื่อนำเด็กไปสู่โลกการทำงานที่เด็กคาดหวังเอาไว้
- กลุ่มวัยรุ่น การศึกษาอาชีพเป็นเครื่องมือหรือวิถีทางการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกการทำงาน ความต้องการโลกการทำงานและสิ่งทีพวกเขาสามารถนำไปใช้ในโลการทำงาน
- กลุ่มวัยผู้ใหญ่ การศึกษาอาชีพเป็นการสร้างความตระหนักในการเปลี่ยนแปลง ครั้งที่ 2 เป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ของแต่ละบุคคล ซึ่งถูกกำหนดโดยเทคโนโลยีและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อทางเลือกเก่าไม่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านี้ได้

Marland (1974) สรุปจากการศึกษาเอกสารการศึกษา ปี 1972-73 ว่าการศึกษาอาชีพนั้นเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับบริบทและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน อย่างน้อยในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความพยายามในการลดช่องว่างระหว่างวิชาการกับการศึกษาวิชาชีพ
2. การนำไปใช้ในการศึกษาทุกระดับตั้งแต่อนุบาลจนกระทั่งถึงปริญญา
3. กระบวนการในการสร้างความมั่นใจให้แก่ทุกคนที่กำลังออกจากโครงสร้างการศึกษาแบบทางการว่ามีทักษะความสามารถในการทำงานบางชนิด
4. ความรับผิดชอบโดยตรงในการทำให้คนสามารถเลือกเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพและทักษะวิชาการพื้นฐาน
5. เพิ่มความหมายของการศึกษาที่ตรงกับความต้องการของเด็กจำนวนมาก
6. การออกแบบการศึกษาให้เป็นระบบเปิดสำหรับผู้ออกโรงเรียนกลางคัน ผู้ใหญ่สามารถกลับเข้ามาในสาขาที่ต้องการตามที่สิ่งแวดล้อมและความต้องการงานของพวกเขา

7. การดำเนินกิจการต้องการเทคโนโลยี และวัสดุการศึกษาใหม่ รูปแบบการศึกษาเพื่อเด็กทุกคน

การศึกษาเพื่ออาชีพตามคำนิยามของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ของประเทศไทย ว่ามีความคล้ายคลึงกับคำว่าการศึกษาวิชาชีพ การฝึกอาชีพ การอาชีวศึกษา โดยสรุปความหมายเอาไว้ว่าเป็นการศึกษาหาความรู้ ฝึกอบรม ฝึกหัด ฝึมือให้ชำนาญในวิชาที่เกี่ยวกับวิชาชีพ ซึ่งจำแนกได้ 5 ประเภท ดังนี้ คือ เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และ ผลิตภัณฑกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536)

การศึกษาอาชีพว่าเป็นสิ่งที่กว้างและมีหน้าที่ที่สลับซับซ้อนมากในทุกระดับ การจัดการศึกษาอาชีพควรเป็นความร่วมมือระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน ไม่ใช่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว การร่วมมือกันเพื่อช่วยเด็กให้เห็นคุณค่าและเข้าใจในโลกการทำงาน โดยสามารถบูรณาการคุณค่าเหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในโลกการทำงานในอนาคตอย่างมีความหมายและพึงพอใจ Hoyt ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการศึกษาอาชีพเป็นสิ่งที่ควรเริ่มต้นตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การจัดการศึกษาชนิดนี้ต้องจัดเพื่อเด็กทุกคน เพื่อเป็นการเตรียมคนเข้าสู่โลกการทำงาน การศึกษาวิชาชีพนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่ออาชีพ (อ้างถึงใน Sidney P. Marland, 1974. P. 98)

ในทัศนะของ Jole (1973) มองว่าการศึกษาอาชีพคล้ายกับความคิดรวบยอดของการศึกษาอื่นที่ถูกกำหนดหรือให้คำนิยามโดยโรงเรียนแต่ละโรงเรียน และชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง ผู้นำอาชีพของชุมชนในระดับท้องถิ่นตลอดจนระดับประเทศ การศึกษาอาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาสามารถปรับปรุงเอาใจใส่โลกการทำงานของหนุ่มสาวในอนาคต หนุ่มสาวสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วในการเตรียมวิชาชีพ ความตระหนักรู้เรื่องวิชาชีพ การสำรวจอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่ระบบการจัดสรรอาชีพในระบบต่าง ๆ ของสังคม

การศึกษาอาชีพเป็นที่ยอมรับของระบบธุรกิจ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และ สาธารณ มากกว่าเป็นที่ยอมรับของนักการศึกษา การศึกษาอาชีพเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความเป็นพลเมือง การศึกษาอาชีพมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการศึกษาอาชีพจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตซึ่งเกี่ยวพันอย่างยิ่งกับสถานภาพ บทบาท งาน และคุณค่าของคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาด้านคุณค่าเกี่ยวข้องกับการ

ศึกษาอาชีพ นับตั้งแต่ในเรื่องของทักษะที่มีต่อการศึกษาระบบการศึกษามีหน้าที่ในการจัดสรรคนให้สัมพันธ์กับสถานภาพ บทบาท และงานที่เป็นไปได้ให้แก่สมาชิกต่าง ๆ ในสังคม (Jole, 1973)

โดยสรุปการศึกษาอาชีพแบ่งกลุ่มอายุได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยเด็ก กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยผู้ใหญ่ การศึกษาอาชีพมีความสัมพันธ์กับบริบทและวัตถุประสงค์คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจำแนกการศึกษาเพื่ออาชีพได้ 5 ประเภท คือ เกษตรกรรม คหกรรม พณิชยกรรม อุตสาหกรรมและศิลปหัตถกรรม

1.2 รูปแบบการพัฒนาการศึกษาอาชีพ

การศึกษาอาชีพจำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา โดยอาศัยทฤษฎีการพัฒนาอาชีพเข้ามาช่วยในการพัฒนาการจัดการศึกษาอาชีพ เน้นด้านการออกแบบ การตัดสินใจ การเลือกนอกระบบ เพื่อสร้างเด็กให้สามารถเป็นผู้ที่ตัดสินใจและเข้าสู่โลกการทำงานเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาอาชีพในปัจจุบันสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. วัตถุประสงค์ของโปรแกรมเน้นความสำคัญของการพัฒนาความตระหนักรู้ตนเอง ความกล้าในการตัดสินใจ การวางแผน และเตรียมความสามารถในการทำงาน
2. ทฤษฎีการพัฒนาอาชีพเป็นเครื่องมือในการช่วยกระตุ้นความคิดรวบยอดและโปรแกรมต่าง ๆ นั้นเป็นการจัดเตรียมอาชีพของเด็กในช่วงวัยต้น ๆ มากกว่าในระดับมัธยมศึกษา รูปแบบการจัดในปัจจุบันเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกการทำงาน ลักษณะอาชีพ และความรู้ การพัฒนาอาชีพเป็นกระบวนการต่อเนื่องทางประสบการณ์ การบูรณาการการเรียนรู้ และการตัดสินใจจากพฤติกรรมที่ง่ายจนถึงพฤติกรรมที่ซับซ้อน
3. โอกาสในการจัดวิชาชีพช่วงต้นในระดับประถมศึกษา โดยเน้นการยกระดับความหมายและประเด็นศึกษา
4. บูรณาการพฤติกรรมวิชาชีพเข้าสู่ระบบการศึกษา

การประสบความสำเร็จในอาชีพขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างของเด็กในชั้นเรียน นับตั้งแต่ การศึกษาวิชาการ การอ่าน การเขียน ทักษะพื้นฐานด้านการคิดคำนวณ ความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ รัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญเช่นกัน ความรู้เหล่านี้ต้องสอดแทรกคุณค่าทางอาชีพเข้าไปด้วย การศึกษาวิชาชีพต้องแนะนำเหตุผลสำหรับการเรียนรู้ทักษะวิชาการพื้นฐาน (Evans And Herr, 1978)

การศึกษาอาชีพ (career education) แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- 1) การตระหนักรู้ (awareness) สำหรับผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6
- 2) ขั้นการสำรวจและการตัดสินใจของบุคคล (exploration and personnel decision making) สำหรับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- 3) ขั้นการเตรียมตัวเพื่อทำงาน (implementing for work) ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย (Mortensen, 1976)

ส่วน James L. Boone และ Herbert Siegel) (อ้างถึงใน สวัสดิ์ อุดมโกชนัน, 2535) ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษากับการศึกษาเพื่ออาชีพว่าเปรียบเทียบเป้าหมายรวมของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรสำหรับนักเรียนทุกคน โดยมีการดำเนินชีวิตหรือการทำงานและการเตรียมตัวเพื่ออาชีพเป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังนั้น การจัดการศึกษาอาชีพจึงเกี่ยวข้องกับทุกสาขาอาชีพ กระบวนการจัดการศึกษาในแนวคิดนี้เสนอรูปแบบของการจัดการศึกษาเอาไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้ คือ

- school - based comprehensive career education model เน้นการจัดการเรียนการสอนที่มีพื้นฐานที่โรงเรียนตามโปรแกรมการพัฒนาทางอาชีพ (career development program)
- employer - based career education model เป็นรูปแบบที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่เรียนรู้สิ่งแวดล้อมและชุมชน เน้นการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนร่วมกับสถานประกอบการในพื้นที่ โดยพัฒนาตนเองตามโปรแกรมการพัฒนาทางอาชีพ และส่งเสริมความถนัด ความสามารถเฉพาะ
- home - based career education เป็นรูปแบบที่ไม่ได้มุ่งเน้นการสอนเรื่องทักษะและทัศนคติโดยตรง แต่เป็นรูปแบบเรื่องสาระการทำงานอาชีพและฝึกอบรมเพื่อโอกาสทางอาชีพ ในชุมชน โดยให้ข้อมูลข่าวสารทางการสื่อสารเป็นรายบุคคลผ่านทางครอบครัว
- rural - residential career education เน้นเกี่ยวกับปัญหาการว่างงานของชนบท โดยพยายามแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชนบทโดยการแนะแนวทางอาชีพ ฝึกอบรมทางอาชีพ เพื่อพัฒนาฝีมือและแรงงานในชนบท (Sidney P. Marland, 1974)

โดยสรุปรูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาอาชีพในปัจจุบันสรุปได้ว่า เน้นความสำคัญของการพัฒนาความตระหนักรู้ ความกล้าในการตัดสินใจ การวางแผนและเตรียมความสามารถในการทำงาน โดยใช้ทฤษฎีการพัฒนาอาชีพเป็นเครื่องมือ ตลอดจนเพิ่มโอกาสในการจัดวิชาชีพ และบูรณาการพฤติกรรมวิชาชีพเข้าสู่ระบบการศึกษา

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพนำเสนอไว้ 4 รูปแบบดังนี้

- school - based comprehensive career education model
- employer - based career education model
- home - based career education
- rural - residential career education

1.3 นโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพ

การศึกษาเพื่ออาชีพมีความสำคัญต่อชุมชน เนื่องจากการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพนั้นช่วยเตรียมตัวบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถในการงาน ให้สอดคล้องกับความต้องการของระบบต่าง ๆ และบริบทของสังคม ดังที่ได้กล่าวอ้างอิงมาจากนักการศึกษาจากประเทศต่าง ๆ ข้างต้น การศึกษาเพื่ออาชีพจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาประเทศไทยด้วยเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากแผนการศึกษาแห่งชาติของไทยได้บรรจุนโยบายทางการศึกษาเอาไว้ในแผนการศึกษาดังกล่าว ตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2494 เรื่อยมาจนกระทั่งถึงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายการอาชีวศึกษาไว้ดังนี้ คือ เพื่อเร่งพัฒนาและปรับปรุงด้านปริมาณและคุณภาพของการอาชีวศึกษาให้สามารถฝึกอาชีพได้กว้างขวาง เพื่อสนองความต้องการทั้งด้านการประกอบอาชีพอิสระและตอบสนองความต้องการด้านตลาดแรงงาน โดยเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนการปรับปรุงหลักสูตรและระบบการเรียนการสอนให้จบเบ็ดเสร็จในตัวเอง พร้อมทั้งขยายการศึกษาวิชาชีพให้กว้างขวางไปสู่ชนบทตามรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและสังคม ตลอดจนสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อมาแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 6 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการอาชีวศึกษาไว้ว่าเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในระดับกลางและระดับสูงให้เหมาะสม ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ อีกทั้งยังกำหนดนโยบายในการพัฒนาการอาชีวศึกษาในด้านต่าง ๆ ไว้ว่าผลิตกำลังคนในระดับและประเภทที่เกินความต้องการ แต่เพิ่มผลิตกำลังคนในระดับ ประเภท ในสาขาวิชาที่ขาดแคลนให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ พัฒนาด้านคุณภาพของหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น ถ่ายโอนกันได้ทั้งการใน

ระบบและนอกระบบเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา ในขณะที่เดียวกันเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ตลอดจนมีความสามารถในการสร้างงานเพื่อประกอบอาชีพอิสระได้ พัฒนาคุณภาพครูให้ทันต่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี พัฒนาระบบศูนย์ข้อมูล และพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานทำของผู้สำเร็จการศึกษาในทุกะดับประเภท และสาขาวิชา รวมทั้งให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการอาชีวศึกษา เน้นการประสานความร่วมมือและการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างหน่วยงานอื่น

กระทรวงศึกษาธิการได้จัดการศึกษาเพื่ออาชีพทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยในระบบโรงเรียนได้มุ่งเน้นการผลิตกำลังคนในระดับกลาง เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานและสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ของกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมและขยายการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในทุกะดับ ทุกประเภทการศึกษาจึงได้ขยายการจัดตั้งสถานศึกษาในปี 2537 โดยเฉพาะในชนบทดังนี้ วิทยาลัยการอาชีพพระดัมอำเภอ จำนวน 30 แห่ง วิทยาลัยสารพัดช่าง จำนวน 15 แห่ง วิทยาลัยชุมชนที่จัดตั้งในวิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ รวม 77 แห่ง ใน 50 จังหวัดทั่วประเทศ และเปิดสอนหลักสูตร ปวช. ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เพื่อสนองความต้องการเรียนต่อของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่อยู่ห่างไกล ได้มีโอกาสเรียนวิชาชีพ ในโรงเรียน 78 แห่ง จำนวน 50 จังหวัดทุกเขตการศึกษา นอกจากนี้ยังได้เปิดสอนระดับปริญญาตรีสาขาวิชาใหม่ ในสาขาขาดแคลนของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เช่น สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เทคโนโลยีเคมีอุตสาหกรรม และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

ถึงแม้กระทรวงศึกษาธิการจะขยายการเปิดรับนักศึกษาในสายอาชีพมากขึ้นเพียงไรก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน โดยในปี 2535 ,2536 และ 2537 สถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษารับนักศึกษาได้เพียง 40.12 , 48.57 และ 49.71 ของจำนวนผู้สมัคร ซึ่งจะเห็นได้ว่าสถานศึกษาไม่สามารถผลิตบุคลากรได้ตามความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งความต้องการของตลาดแรงงานด้วย และเพื่อเป็นการแก้ปัญหาในระดับหนึ่ง กรมอาชีวศึกษาได้ร่วมมือกับภาคเอกชนจัดการศึกษาระบบทวิภาคี (โรงเรียน-โรงงาน) เพื่อผลิตช่างฝีมือที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาดแรงงาน โดยสถานประกอบการร่วมกันจัดทำหลักสูตร การนิเทศ การติดตามและประเมินผล และการรับรองความรู้ ความสามารถของผู้สำเร็จการศึกษาก โดยมีส่วนประกอบการเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 170 แห่ง

จากการที่กระทรวงศึกษาธิการเร่งขยายการจัดตั้งสถานศึกษาทางด้านอาชีพและขยายปริมาณการผลิตนักศึกษาดังกล่าว ทำให้ประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน บุคลากรเฉพาะทาง เครื่องมือ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย รวมทั้งงบประมาณการลงทุนที่มีอยู่อย่างจำกัด จากปัญหาเหล่านี้อาจจะทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาได้ นอกจากนี้หลักสูตรการเรียนการสอนยังไม่มี การเน้นการพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรม มนุษย์สัมพันธ์ ความอดทน และความคิดสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน

(แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544 : 33-34.))

โดยสรุป การศึกษาเพื่ออาชีพได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติของไทยทุกแผน โดยเฉพาะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้กล่าวถึง การอาชีวศึกษาไว้ว่า เน้นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน พัฒนาคุณภาพของหลักสูตร ให้ถ่ายโอนได้ทั้งในระบบและนอกระบบ โดยเน้นการประสานความร่วมมือกันกับหน่วยงานอื่น

1.4 แผนหลักในการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 มีนโยบายที่ต่อเนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 ดังนี้ คือ การมุ่งเน้นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพในทุกระดับและประเภทการศึกษา แต่เน้นเพื่อผู้เรียนมีความรู้ความสามารถที่เป็นผู้ประกอบการได้ด้วย รวมทั้งจัดให้มีกลไกสำหรับเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน นอกจากนี้จัดให้มีการจัดฝึกอาชีพระยะสั้นเพื่อยกระดับช่างฝีมือของสถานประกอบการ และการฝึกอบรมก่อนการเข้าทำงาน ตลอดจนการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการประกอบอาชีพตามความต้องการของท้องถิ่นและตลาดแรงงาน ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างทักษะการบริหารและการจัดการ พร้อมทั้งปลูกนิสัยรักการทำงานที่เป็นผู้ประกอบการ จัดให้มีกองทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน การจัดการศึกษาและฝึกอบรมทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน (นงลักษณ์ พหลเวชช์, 2536)

เมื่อวิเคราะห์ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จะเห็นว่ามุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก โดยการนำการพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิตของคน เปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีการพัฒนาระบบการเรียนรู้อิงชุมชน และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้อิงชุมชน คนสามารถนำมาใช้ในการดำรงชีพและพัฒนาอาชีพ กรมอาชีวศึกษาเป็นองค์กรหนึ่งของชุมชนมีหน้าที่จัดการ

ศึกษาด้านอาชีวศึกษาเพื่อให้คนนำองค์ความรู้นั้นไปประกอบอาชีพและพัฒนาอาชีพของตนเอง โดยมีแนวคิดในการจัดการศึกษาว่าการพัฒนาและการถ่ายทอดเทคนิควิทยานั้นคนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง การศึกษานั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการนวัตกรรมการศึกษานั้นสามารถจัดได้หลายรูปแบบและเป็นการศึกษาต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ เป็นการศึกษาเพื่ออาชีพ (กรมวิชาการ, 2534)

การศึกษาเพื่ออาชีพได้รับความสนใจในแง่ของการใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนที่เน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้คนนำองค์ความรู้ไปใช้ในการดำรงชีพและพัฒนาอาชีพ ความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพนั้นเพื่อต้องการปรับปรุงศักยภาพทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบทซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร การพัฒนานั้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2537) ระยะเวลาที่ผ่านมามีคนในชุมชนชนบทจำนวนมากอพยพจากท้องถิ่นเพื่อมาทำงานในเขตอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจ และงานบริการต่าง ๆ ในเมือง ปัจจุบันเกิดการผันผวนของระบบเศรษฐกิจทำให้ภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจ และงานบริการต่าง ๆ ที่คนเหล่านั้นทำงานอยู่ต้องปิดการดำเนินการ ทำให้คนเหล่านั้นว่างงาน และบางส่วนอพยพกลับชุมชนชนบท ขณะเดียวกันมีแนวโน้มว่าเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชนบท ด้วยสาเหตุดังกล่าวสถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตัวสถาบันเองให้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ให้มีศักยภาพในการพัฒนาคนให้มีทักษะด้านการผลิต เทคนิคอาชีพ และการประกอบการเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและชุมชน ดังนั้นสถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาตามความต้องการของคนและชุมชนเพื่อนำมาเป็นฐานของข้อมูลในการพัฒนาสถาบันการศึกษาจัดการศึกษาให้ สอดคล้องกับสภาพความต้องการของคนและชุมชน (กรมอาชีวศึกษา, 2538)

โดยสรุป แผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 กล่าวถึงการเปิดให้คนได้เรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ส่วนแผนพัฒนาการศึกษานั้นมุ่งเน้นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพในทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 มีนโยบายที่ต่อเนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 ดังนี้ คือ การมุ่งเน้นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพในทุกระดับและประเภทการศึกษา แต่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถที่เป็นผู้ประกอบ

การได้ช่วย รวมทั้งจัดให้มีกลไกสำหรับเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน นอกจากนี้จัดให้มีการจัดฝึกอาชีพระยะสั้นเพื่อยกระดับช่างฝีมือของสถานประกอบการ และการฝึกอบรมก่อนการเข้าทำงาน ตลอดจนการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการประกอบอาชีพตามความต้องการของท้องถิ่นและตลาดแรงงาน ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างทักษะการบริหารและการจัดการ พร้อมทั้งปลูกนิสัยรักการทำงานที่เป็นผู้ประกอบการ จัดให้มีกองทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน การจัดการศึกษาและฝึกอบรมทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน (นงลักษณ์ พหลเวชช์, 2536) และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดำรงชีพและพัฒนาอาชีพของ อาชีวศึกษารักการศึกษาเพื่อให้คนนำองค์ความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและพัฒนาอาชีพของ ตนเอง สถานศึกษาต้องมีการศึกษาความต้องการของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจ และสังคม หน่วยงานที่จัดการศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียน คือ กรมสามัญศึกษา กรม อาชีวศึกษา การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพให้แก่โรงเรียนมีมัธยมศึกษา 2 หลักสูตร คือ มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนหลักสูตรระยะสั้นมีการจัดคล้ายคลึงกับ ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

1.5 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียน

ในประเทศไทยมีหลายหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านวิชาอาชีพ ได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอาชีพและรายได้ พร้อมทั้งตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย มุ่งบริการให้แก่กลุ่มไร้ฝีมือ กลุ่มกึ่งฝีมือที่ยังไม่ได้ทำงาน กลุ่มกึ่งฝีมือและกลุ่มฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2537.)

กรมสามัญศึกษา รัฐกำหนดนโยบายเกี่ยวกับมัธยมศึกษาให้เน้นทางด้านการงาน และอาชีพ คือมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทางวิชาการและวิชาอาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจและความถนัด ตลอดจนให้มีประสบการณ์ในการทำงานเพื่อให้เข้าใจโลกของการงาน และอาชีพ พร้อมทั้งรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและประเทศชาติ

กรมอาชีวศึกษา กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาด้านวิชาชีพ 3 ลักษณะ ดังนี้ คือการจัดการศึกษาแบบต่อเนื่องในสาขาอุตสาหกรรม คหกรรม พณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม และเกษตรกรรม ในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และ

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

การจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพเขตการศึกษาละ 1 แห่ง โดยดำเนินการจัดตั้งเป็น 3 ระยะเวลา ดังนี้

ระยะที่ 1 จัดตั้งระหว่างปี พุทธศักราช 2522-2524 ดังนี้ คือ

1. เขตการศึกษาที่ 2 ศูนย์ฝึกวิชาชีพปัตตานี อำเภอ เมือง จังหวัด ปัตตานี
2. เขตการศึกษา 7 ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครสวรรค์ อำเภอ เมือง จังหวัด นครสวรรค์
3. เขตการศึกษา 8 ศูนย์ฝึกวิชาชีพเชียงราย อำเภอ เมือง จังหวัด เชียงราย
4. เขตการศึกษา 9 ศูนย์ฝึกวิชาชีพขอนแก่น อำเภอ ชนบท จังหวัด ขอนแก่น
5. เขตการศึกษา 10 ศูนย์ฝึกวิชาชีพร้อยเอ็ด อำเภอ เมือง จังหวัด ร้อยเอ็ด

ระยะที่ 2 จัดตั้งระหว่างปี พุทธศักราช 2524-2525 ดังนี้ คือ

6. เขตการศึกษา 3 ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครศรีธรรมราช อำเภอ เมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช
7. เขตการศึกษา 5 ศูนย์ฝึกวิชาชีพกาญจนบุรี อำเภอ ท่าม่วง จังหวัด กาญจนบุรี
8. เขตการศึกษา 6 ศูนย์ฝึกวิชาชีพสระบุรี อำเภอ พระพุทธบาท จังหวัด สระบุรี
9. เขตการศึกษา 11 ศูนย์ฝึกวิชาชีพศรีสะเกษ อำเภอ เมือง จังหวัด ศรีสะเกษ

ระยะที่ 3 จัดตั้งระหว่างปี พุทธศักราช 2525-2526

10. เขตการศึกษา 1 ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครปฐม อำเภอ สามพราน จังหวัด นครปฐม
11. เขตการศึกษา 4 ศูนย์ฝึกวิชาชีพตรัง อำเภอ เมือง จังหวัด ตรัง
12. เขตการศึกษา 12 ศูนย์ฝึกวิชาชีพนครนายก อำเภอ เมือง จังหวัด นครนายก

ในปีการศึกษา 2522 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพด้วยเงินงบประมาณ 1 แห่ง ได้แก่ “ศูนย์ฝึกวิชาชีพหาดใหญ่ (หลวงประธานราษฎรนิกร)” อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา

ต่อมาศูนย์ฝึกวิชาชีพประสบปัญหาเรื่องจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษาที่มาใช้บริการลดลง เนื่องจากโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบริการได้จัดการเรียนการสอนทางด้านวิชาชีพภายในสถานศึกษา ประกอบกับกรมอาชีวศึกษาตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดตั้งสถานศึกษาเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาวิชาชีพให้แก่ประชาชน กรมอาชีวศึกษาจึงจัดตั้งสถานศึกษาวิชาชีพในรูปแบบใหม่ โดยพัฒนา “ศูนย์ฝึกวิชาชีพ” มาเป็น “วิทยาลัยการอาชีพ” โดยมีการจัดตั้งดังนี้ คือ

23 กรกฎาคม 2530 วิทยาลัยการอาชีพแม่ฮ่องสอน อำเภอเมือง จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

16 กันยายน 2530 วิทยาลัยการอาชีพมุกดาหาร อำเภอเมือง จังหวัด
มุกดาหาร

หลังจากนั้น วันที่ 8 มิถุนายน 2533 มีการปรับปรุงโรงเรียนสารพัดช่างวังไกลกังวล เป็นวิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่อมากรมอาชีวศึกษาได้ประกาศจัดตั้ง “กองการศึกษาอาชีพ” มีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาควบคุมดูแลสถานศึกษาที่จัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นและหลักสูตรพิเศษ ที่จัดสอนภายในศูนย์ฝึกวิชาชีพ และโรงเรียนสารพัดช่าง จากนั้นในวันที่ 7 มิถุนายน 2534 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศปรับปรุงโรงเรียนสารพัดช่าง เป็น “วิทยาลัยสารพัดช่าง และศูนย์ฝึกวิชาชีพ” เป็น “วิทยาลัยการอาชีพ” จึงเป็นผลให้ศูนย์ฝึกวิชาชีพทั้งหมดเป็น “วิทยาลัยการอาชีพ”

2.2 นโยบายของวิทยาลัยการอาชีพ

กรมอาชีวศึกษาตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดตั้งสถานศึกษาวิชาชีพเพื่อให้โอกาสแก่ประชากรในการพัฒนาตนเองอันจะเป็นผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดโดยส่วนรวม ด้วยเหตุผลดังกล่าวกรมอาชีวศึกษาจึงเห็นสมควรจัดตั้งสถานศึกษาวิชาชีพในรูปแบบใหม่ โดยเน้นหลักการประหยัด แต่สามารถจัดบริการการศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพได้อย่างกว้างขวางทุกประเภทวิชา และหลายสาขาอาชีพตามความต้องการท้องถิ่น ทั้งหลักสูตรในระบบและนอกระบบที่มีความเชื่อมโยงและถ่ายโอนหน่วยกิตกันได้ สร้างโอกาสการมีงานทำและการสร้างงาน เน้นการพึ่งตนเองของสถานศึกษาและการสร้างสำนึกในการพึ่งตนเองของนักเรียนนักศึกษา ความรักถิ่นฐาน และทรัพยากรท้องถิ่น โดยการจัดการเรียนการสอนอย่างครบวงจร ทั้งด้านการฝึกอบรมทักษะอาชีพ การฝึกปฏิบัติงานจริง การจัดการ และการระดมทุนในรูปแบบ

ของสหกรณ์และรูปแบบอื่น รวมทั้งการรวมกลุ่มอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการสร้างงานและพัฒนาอาชีพ กรมอาชีวศึกษาได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดตั้งสถานศึกษา เพื่อให้บริการฝึกวิชาชีพพระยะสั้นอย่างกว้างขวางหลากหลาย และยึดหยุ่นตามความต้องการของตลาดแรงงานเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลในการปรับแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 5 ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เร่งรัดการเพิ่มปริมาณการผลิตช่างเทคนิค และช่างฝีมือในสาขาที่ขาดแคลนและจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยเน้นการสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการและหน่วยงานของรัฐเพื่อสนองความต้องการซึ่งกันและกันในการผลิตกำลังคน การฝึกอบรมเพื่อยกระดับฝีมือพนักงานและการฝึกอบรมก่อนเข้าทำงานทั้งในสถานประกอบการและสถานศึกษา ตลอดจนรวมถึงการฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสั้นในรูปการต่อยอดผู้สำเร็จการศึกษาระดับ ปวช. ปวส. หรือ ปวท. เพื่อปรับทักษะวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานต่อไป

กรมอาชีวศึกษาจึงได้จัดตั้งสถานศึกษาเพื่อสนองการขยายโอกาสทางการศึกษาวิชาชีพและผลิตกำลังคนที่มีคุณภาพแก่ประเทศชาติ โดยให้มีรูปแบบของสถานศึกษาที่ประหยัต์มีการเรียนการสอนทั้งในระบบ (หลักสูตร ปวช. ปวส. ปวท. ฯลฯ) และหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นทุกประเภทวิชา ได้แก่ ช่างอุตสาหกรรม คนกรรม พณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม และเกษตรกรรม ซึ่งจัดตั้งในพื้นที่ ที่ไม่มีสถานศึกษาประเภทวิทยาลัยเทคนิค หรือวิทยาลัยอาชีวศึกษา หรือวิทยาลัยเกษตรกรรม หรือวิทยาลัยสารพัดช่าง โดยเรียกประเภทของสถานศึกษานี้ว่า "วิทยาลัยการอาชีพ" และมีการจัดตั้งหรือปรับปรุงวิทยาลัยการอาชีพตามลำดับดังนี้

23 กรกฎาคม 2530 วิทยาลัยการอาชีพแม่ฮ่องสอน จัดตั้งที่ อ. เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

16 กันยายน 2530 วิทยาลัยการอาชีพมุกดาหาร อ.เมือง จ. มุกดาหาร

หมายเหตุ :

1. วิทยาลัยการอาชีพแม่ฮ่องสอนและวิทยาลัยการอาชีพมุกดาหาร เดิมให้สังกัดกองวิทยาลัยเทคนิค แต่ภายหลังได้โอนความรับผิดชอบไปอยู่ในสังกัดกองวิทยาลัยอาชีวศึกษา ตั้งแต่วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2532

2. วันที่ 8 มิถุนายน 2533 ปรับปรุงโรงเรียนสารพัดช่างวังไกลกังวลเป็นวิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล ตั้งอยู่ที่ อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์

3. วันที่ 6 พฤศจิกายน 2535 สมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ พระราชทานชื่อวิทยาลัยการอาชีพแม่ฮ่องสอนเป็น วิทยาลัยการอาชีพนวมินทราชินีแม่ฮ่องสอน และวิทยาลัยการอาชีพนวมินทราชินีมุกดาหาร

ต่อมาวันที่ 5 กรกฎาคม 2533 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้งกองการศึกษาอาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา ควบคุม ดูแลสถานศึกษาที่จัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น และหลักสูตรพิเศษ ได้แก่ โรงเรียนสารพัดช่าง ศูนย์ศึกษาอาชีพและวิทยาลัยการอาชีพ ต่อมาในวันที่ 7 มิถุนายน 2534 กระทรวงศึกษาธิการประกาศปรับปรุงโรงเรียนสารพัดช่าง เป็น "วิทยาลัยสารพัดช่าง" และ ศูนย์ฝึกวิชาชีพ เป็น "วิทยาลัยการอาชีพ" จึงเป็นผลทำให้ศูนย์ฝึกวิชาชีพทั้งหมด มีสถานภาพเป็นสถานศึกษาประเภท "วิทยาลัย" สังกัดส่วนกลาง ได้แก่ วิทยาลัยการอาชีพปัตตานี วิทยาลัยการอาชีพนครสวรรค์ วิทยาลัยการอาชีพเชียงราย วิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น วิทยาลัยการอาชีพร้อยเอ็ด วิทยาลัยการอาชีพนครศรีธรรมราช วิทยาลัยการอาชีพกาญจนบุรี วิทยาลัยการอาชีพสระบุรี วิทยาลัยการอาชีพศรีสะเกษ วิทยาลัยการอาชีพนครปฐม วิทยาลัยการอาชีพตรัง วิทยาลัยการอาชีพนครนายก และวิทยาลัยการอาชีพหลวงประจักษ์ศิลปาคม

วันที่ 1 มีนาคม 2534 จัดตั้งวิทยาลัยการอาชีวศึกษาภาคใต้ ตั้งอยู่ที่เขตบึงกุ่ม กทม. เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลในการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่มีพระชนมพรรษา 60 พรรษา และในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 6 ได้เกิดความขาดแคลนช่างฝีมือ ช่างฝีมือ และวิศวกร อย่างรุนแรงขึ้นในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากได้มีการขยายตัวในด้านการลงทุนจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีความต้องการแรงงานในระดับต่าง ๆ อย่างมากมาย ในส่วนของการผลิตวิศวกรนั้น ทบวงมหาวิทยาลัยก็ได้ดำเนินการรับสมัครรับคัดเลือกในด้านช่างฝีมือ กรมอาชีวศึกษาและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลได้วางแผน และดำเนินการอย่างรีบเร่งในส่วนนี้อยู่ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 3-5 ปี ในขณะที่เดียวกันการขยายตัวด้านการลงทุนอุตสาหกรรม ที่หลังไหลมาสู่จังหวัดต่าง ๆ ในช่วงที่ผ่านมาอย่างรุนแรง กรมอาชีวศึกษาไม่สามารถดำเนินการในส่วนนี้ได้ เพราะมีภารกิจหลักต้องผลิตช่างฝีมือ ดังนั้นเพื่อสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานและการลงทุนในอุตสาหกรรมอาชีวศึกษาจึงได้พิจารณาขยายการจัดตั้งวิทยาลัยการอาชีวศึกษาเพิ่มจากเดิมเพื่อทำหน้าที่จัดการศึกษาระดับ ปวช. ปวส. ปวท. และหลักสูตรอื่น ๆ ตามที่กรมอาชีวศึกษาหมอบหมาย ในสาขาวิชาช่างอุตสาหกรรม คหกรรม พณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรมและเกษตรกรรม รวมถึงหลักสูตรมัธยมศึกษาในระดับอำเภอ เพื่อสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งที่เกิดขึ้นในต่างจังหวัด อำเภอ และพื้นที่ใกล้เคียง

2.3 การจัดการศึกษาของวิทยาลัยการอาชีพ

วิทยาลัยการอาชีพมีการจัดการเรียนการสอน 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาแบบต่อเนื่องในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพตามหลักสูตรต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

1.2 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

2. การให้บริการวิชาชีพแก่ชุมชนและหน่วยงานงานในท้องถิ่น โดยการ

2.1 การจัดการศึกษาวิชาชีพให้แก่ชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นให้นักเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในลักษณะแบบโรงเรียน-โรงงาน

2.2 การจัดอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อ โดยจัดเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรช่างฝีมือ (ป.ชม.)

2.3 การจัดอบรมวิชาชีพให้แก่คนในชุมชนในลักษณะที่เป็นหลักสูตรระยะสั้น หลากหลาย

3. การเป็นศูนย์กลางวิชาการแก่ชุมชนและท้องถิ่น

หลักสูตรทั้งหมดที่ใช้จัดการศึกษาภายในวิทยาลัยการอาชีพใช้หลักสูตรมาตรฐานของ กรมอาชีวศึกษา คือ หลักสูตรช่างอุตสาหกรรม พณิชยกรรม คหกรรม และ เกษตรกรรม (กองการศึกษาอาชีพ , 2539)

หลักสูตรที่เปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพของวิทยาลัยในเขตภาคกลาง มีดังนี้ คือ

1. หลักสูตรเกษตรกรรม

1.1 วิชาชีพพื้นฐาน ได้แก่ คณิตศาสตร์เกษตร วิทยาศาสตร์เกษตร วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม การใช้ห้องสมุด และคอมพิวเตอร์เบื้องต้น

1.2 วิชาชีพเฉพาะ ได้แก่ หลักพืชกรรม หลักการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป ช่างเกษตรเบื้องต้น การจัดการธุรกิจเกษตร หลักการประมง อุตสาหกรรมเกษตรเบื้องต้น ปฏิบัติการเกษตร 1 และปฏิบัติการเกษตร 2

1.3 วิชาชีพเลือก ได้แก่ กลุ่มวิชาพีชศาสตร์ กลุ่มวิชาสัตวศาสตร์ กลุ่มวิชาช่างกลเกษตร กลุ่มวิชาธุรกิจเกษตร กลุ่มวิชาการประมง กลุ่มวิชาอุตสาหกรรมเกษตร กลุ่มวิชาเกษตรทั่วไป

1.4 การฝึกงาน/โครงการ/โครงการวิชาชีพ เป็นวิชาที่จัดเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์วิชาชีพเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพรับจ้างหรืออาชีพอิสระตามความสนใจของนักเรียน ได้แก่ รายวิชาฝึกงาน และรายวิชาโครงการวิชาชีพ

1.5 หมวดวิชาเลือกเสรี

2. หลักสูตรคหกรรม

2.1 วิชาชีพพื้นฐาน ได้แก่ ภาษาอังกฤษ คหกรรม ศิลปะและการออกแบบ การจัดการธุรกิจคหกรรม คอมพิวเตอร์เบื้องต้น ผ้าและการตัดเย็บ อาหารและโภชนาการเพื่อชีวิต และศิลปประดิษฐ์

2.2 วิชาชีพเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มวิชาผ้าและการตัดเย็บ กลุ่มวิชาอาหารและโภชนาการ กลุ่มวิชาคหกรรมทั่วไป และกลุ่มวิชาคหกรรมธุรกิจ

2.3 วิชาชีพเลือก ได้แก่ กลุ่มวิชาผ้าและเครื่องแต่งกาย กลุ่มวิชาอาหารและโภชนาการ กลุ่มวิชาคหกรรมทั่วไป กลุ่มทวิภาคี และกลุ่มวิชาคหกรรมธุรกิจ

2.4 การฝึกงาน/โครงการ/โครงการวิชาชีพ ได้แก่ รายวิชาฝึกงาน รายวิชาโครงการ และรายวิชาโครงการวิชาชีพ

2.5 หมวดวิชาเลือกเสรี

3. หลักสูตรพณิชยกรรม

3.1 วิชาชีพพื้นฐาน ได้แก่ ภาษาไทยธุรกิจ ธุรกิจทั่วไป การบัญชี การขาย พิมพ์ดีดไทยเบื้องต้น พิมพ์ดีดอังกฤษเบื้องต้น และคอมพิวเตอร์เบื้องต้น

3.2 วิชาชีพเฉพาะ ได้แก่ สาขาวิชาพณิชยกรรม : เศรษฐศาสตร์ผู้บริโภค กฎหมายธุรกิจ การบัญชี 2 เทคนิคการขาย พิมพ์ดีดไทยขั้นพัฒนา พิมพ์ดีดอังกฤษขั้นพัฒนา การใช้เครื่องใช้สำนักงาน และโปรแกรมการประมวลผลคำ สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว : กลุ่มวิชาธุรกิจการท่องเที่ยว กลุ่มวิชาธุรกิจโรงแรม (ระบบปกติและทวิภาคี) และสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์

3.3 วิชาชีพเลือก ได้แก่ กลุ่มวิชาการบัญชี กลุ่มวิชาการขาย กลุ่มวิชาธุรกิจค้าปลีก (ระบบทวิภาคี) กลุ่มวิชาการเลขานุการ กลุ่มวิชาคอมพิวเตอร์ กลุ่มวิชาบริการธุรกิจสถานพยาบาล และกลุ่มวิชาบริหารธุรกิจโรงแรม

3.4 การฝึกงาน/โครงการ/โครงการวิชาชีพ ได้แก่ รายวิชาฝึกงาน รายวิชาโครงการ และรายวิชาโครงการวิชาชีพ

3.5 หมวดวิชาเลือกเสรี

4. หลักสูตรช่างอุตสาหกรรม

4.1 วิชาชีพพื้นฐาน

4.1.1 สาขาวิชาช่างยนต์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์เบื้องต้น ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 เขียนแบบเทคนิค 1 เขียนแบบเทคนิค 2 วัสดุช่าง งานเชื่อมและโลหะแผ่น งานไฟฟ้าทั่วไป งานอิเล็กทรอนิกส์ทั่วไป ความปลอดภัยในโรงงานอุตสาหกรรม และการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรม

4.1.2 สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ได้แก่ คอมพิวเตอร์เบื้องต้น ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 งานฝึกฝีมือ 2 เขียนแบบเทคนิค 1 เขียนแบบเทคนิค 2 วัสดุช่าง งานไฟฟ้าทั่วไป งานอิเล็กทรอนิกส์ทั่วไป งานเชื่อมและโลหะแผ่นทั่วไป ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจอุตสาหกรรม

4.1.3 สาขาวิชาช่างเชื่อมและโลหะแผ่น ได้แก่ ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 งานฝึกฝีมือ 2 เขียนแบบเทคนิค 1 เขียนแบบเทคนิค 2 วัสดุช่าง งานขึ้นส่วนเครื่องกลทั่วไป งานไฟฟ้าทั่วไป งานเครื่องมือกลทั่วไป ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจอุตสาหกรรม

4.1.4 สาขาวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง ได้แก่ ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 เขียนแบบเทคนิค 1 วัสดุช่าง งานเชื่อมและโลหะแผ่น นิวแมติกส์และไฮดรอลิกส์ เบื้องต้น ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจอุตสาหกรรม ทฤษฎีไฟฟ้า เบื้องต้น ปฏิบัติไฟฟ้า เบื้องต้น ทฤษฎีอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น ปฏิบัติอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น

4.1.5 สาขาวิชาช่างก่อสร้าง ได้แก่ เขียนแบบเทคนิค 1 วัสดุช่าง ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจอุตสาหกรรม ภาพร่างและศิลปะ กลศาสตร์โครงสร้าง 1

4.1.6 สาขาวิชาช่างอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 เขียนแบบเทคนิค 1 วัสดุช่าง ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจ

อุตสาหกรรม ทฤษฎีไฟฟ้าเบื้องต้น ปฏิบัติไฟฟ้าเบื้องต้น ทฤษฎีอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น ปฏิบัติอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น

4.1.7 สาขาวิชาเทคโนโลยีโทรคมนาคม ได้แก่ ทฤษฎีช่างกลทั่วไป งานฝึกฝีมือ 1 เขียนแบบเทคนิค วัสดุช่าง ความปลอดภัยในงานอุตสาหกรรม การจัดการธุรกิจ อุตสาหกรรม ทฤษฎีไฟฟ้าเบื้องต้น ปฏิบัติไฟฟ้าเบื้องต้น ทฤษฎีอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น ปฏิบัติอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้น

4.2 วิชาเฉพาะ

4.2.1 สาขาวิชาช่างยนต์ ได้แก่ เครื่องยนต์ 1 ปฏิบัติเครื่องยนต์ 1 ไฟฟารถยนต์ 1 ปฏิบัติไฟฟารถยนต์ 1 ส่งกำลังรถยนต์ 1 ปฏิบัติส่งกำลังรถยนต์ 1 เครื่องล่างรถยนต์ 1 ปฏิบัติเครื่องล่างรถยนต์ 1

4.2.2 สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ได้แก่ เขียนแบบเครื่องกล 1 เขียนแบบเครื่องกล 2 ทฤษฎีเครื่องมือกล 1 ทฤษฎีเครื่องมือกล 2 ชิ้นส่วนเครื่องกล วัสดุช่างกล การวัดละเอียด งานเครื่องมือกลเบื้องต้น 1 งานเครื่องมือกลเบื้องต้น 2

4.2.3 สาขาวิชาช่างเชื่อมและโลหะแผ่น ได้แก่ เขียนแบบช่างเชื่อมโลหะ ทฤษฎีโลหะแผ่น งานโลหะแผ่น 1 การเชื่อมโลหะ 1 งานเชื่อมแก๊ส 1 งานเชื่อมไฟฟ้า 1 งานเชื่อมไฟฟ้า 2

4.2.4 สาขาวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง ได้แก่ เขียนแบบไฟฟ้า วงจรไฟฟ้าเบื้องต้น 1 วงจรไฟฟ้าเบื้องต้น 2 ทฤษฎีการติดตั้งไฟฟ้าในและนอกอาคาร ปฏิบัติการติดตั้งไฟฟ้าในและนอกอาคาร เครื่องกลไฟฟ้ากระแสตรง หม้อแปลงไฟฟ้า ทฤษฎีมอเตอร์ไฟฟ้ากระแสสลับ ปฏิบัติมอเตอร์ไฟฟ้ากระแสสลับ เครื่องวัดไฟฟ้า ทฤษฎีการควบคุมเครื่องกล ไฟฟ้า ปฏิบัติการควบคุมเครื่องกลไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร

4.2.5 สาขาวิชาช่างก่อสร้าง ได้แก่ เทคนิคก่อสร้าง 1 เทคนิคก่อสร้าง 2 การประมาณราคาก่อสร้าง 1 เขียนแบบก่อสร้าง 1 วัสดุก่อสร้าง เทคนิคงานไม้ เทคนิคงานสี การสำรวจ 1 งานไม้ 1 งานปูน 1 เทคนิคงานคอนกรีตเสริมเหล็ก งานคอนกรีตเสริมเหล็ก ระบบท่อสุขภัณฑ์ ปฏิบัติงานก่อสร้าง 1 ปฏิบัติงานก่อสร้าง 2 งานก่อสร้างอาคาร

4.2.6 สาขาวิชาช่างอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ทฤษฎีวงจรไฟฟ้ากระแสตรง ปฏิบัติวงจรไฟฟ้ากระแสตรง ทฤษฎีวงจรไฟฟ้ากระแสสลับ ปฏิบัติวงจรไฟฟ้ากระแสสลับ ทฤษฎีเครื่องมือวัดไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ปฏิบัติเครื่องมือวัดไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ เขียนแบบอิเล็กทรอนิกส์ ทฤษฎีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 1 ปฏิบัติอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 1 ทฤษฎีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 2 ปฏิบัติอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 2 ทฤษฎีวงจร

พัลส์และสวิตชิง ปฏิบัติวงจรพัลส์และสวิตชิง ทฤษฎีวงจรดิจิทัล 1 ปฏิบัติวงจรดิจิทัล 1
ทฤษฎีเครื่องรับวิทยุ ปฏิบัติเครื่องรับวิทยุ ทฤษฎีเครื่องเสียง ปฏิบัติเครื่องเสียง ทฤษฎีโทรทัศน์ 1
ปฏิบัติโทรทัศน์ 1

4.2.7 สาขาวิชาเทคโนโลยีโทรคมนาคม ได้แก่ ทฤษฎีวงจรไฟฟ้ากระแสตรง ปฏิบัติวงจรไฟฟ้ากระแสตรง ทฤษฎีวงจรไฟฟ้ากระแสสลับ ปฏิบัติวงจรไฟฟ้ากระแสสลับ
ทฤษฎีเครื่องมือวัดไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ปฏิบัติเครื่องมือวัดไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ เขียน
แบบอิเล็กทรอนิกส์ ทฤษฎีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 1 ปฏิบัติอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และ
วงจร 1 ทฤษฎีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 2 ปฏิบัติอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และวงจร 2
ทฤษฎีวงจรพัลส์และสวิตชิง ปฏิบัติวงจรพัลส์และสวิตชิง ทฤษฎีวงจรดิจิทัล 1 ปฏิบัติวงจร
ดิจิทัล 1 ทฤษฎีวงจรดิจิทัล 2 ปฏิบัติวงจรดิจิทัล 2 ทฤษฎีเครื่องส่งวิทยุ ปฏิบัติเครื่องส่งวิทยุ
ทฤษฎีเครื่องรับวิทยุ ปฏิบัติเครื่องรับวิทยุ ทฤษฎีเครื่องเสียง ปฏิบัติเครื่องเสียง ทฤษฎีโทรทัศน์
1 ปฏิบัติโทรทัศน์ 1 ทฤษฎีระบบโทรศัพท์ ปฏิบัติระบบโทรศัพท์

4.3 วิชาชีพเลือก

4.3.1 สาขาวิชาช่างยนต์ ได้แก่ กลุ่มวิชายานยนต์ กลุ่มวิชาเครื่องกล
อุตสาหกรรม กลุ่มวิชาเครื่องกลเรือ กลุ่มวิชาเครื่องกลเกษตร

4.3.2 สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ได้แก่ กลุ่มวิชาเครื่องมือกลทั่วไป กลุ่ม
วิชาสร้างชิ้นส่วนเครื่องกล กลุ่มวิชาสร้างแม่พิมพ์โลหะ กลุ่มวิชาสร้างแม่พิมพ์พลาสติก

4.3.3 สาขาวิชาช่างเชื่อมและโลหะแผ่น ได้แก่ งานผลิตภัณฑ์ งานวิชา
เชื่อมโลหะ กลุ่มวิชางานท่อ

4.3.4 สาขาวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง ได้แก่ กลุ่มวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง กลุ่มวิชา
ติดตั้งไฟฟ้า กลุ่มวิชาเครื่องกลไฟฟ้าและการควบคุม กลุ่มวิชาช่างทำความเย็นและปรับอากาศ

4.3.5 สาขาวิชาช่างอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ กลุ่มวิชาอิเล็กทรอนิกส์
อุตสาหกรรม กลุ่มวิชาดิจิทัลและไมโครคอมพิวเตอร์ กลุ่มวิชาระบบสื่อสารและโทรคมนาคม
กลุ่มวิชาระบบเสียงและระบบภาพ

4.3.6 สาขาวิชาช่างก่อสร้าง ได้แก่ กลุ่มวิชาการก่อสร้าง

4.3.7 สาขาวิชาเทคโนโลยีโทรคมนาคม ได้แก่ กลุ่มวิชาระบบสื่อสารและ
โทรคมนาคม

หลักสูตรที่เปิดให้บริการวิชาชีพเลือกให้นักเรียนมัธยมศึกษา มีดังนี้ คือ สาขา
วิชาเกษตรกรรม สาขาวิชาคหกรรม สาขาวิชาช่างไฟฟ้ากำลัง การจัดหลักสูตรระดับนี้มี

เป้าหมายเพื่อสนองตอบการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเน้นการประสานความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนขยายโอกาสและโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่า

ส่วนในระดับประถมศึกษาที่มีแนวการจัดการศึกษาคู่ขนานกับระดับมัธยมศึกษา คือ มีลักษณะแบบโรงเรียน-โรงงาน จัดการศึกษาในด้านกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับงานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์และงานช่าง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2531)

หลักสูตรระยะสั้นที่เปิดบริการอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป คือ สาขาวิชาคหกรรม สาขาวิชาพาณิชยกรรม : คอมพิวเตอร์ และ สาขาช่างอุตสาหกรรมบางส่วน

โดยสรุป วิทยาลัยการอาชีพพัฒนารูปแบบมาจาก "ศูนย์ฝึกวิชาชีพ" เนื่องจากพบ ปัญหาเรื่องอัตราการใช้บริการของนักเรียนมัธยมศึกษาลดลงวิทยาลัยการอาชีพจัดการเรียนการสอน 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาแบบต่อเนื่องในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพตามหลักสูตร
 - 1.1 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)
 - 1.2 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)
2. การให้บริการวิชาชีพแก่ชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่น โดยการจัดวิชาชีพเสริมแก่นักเรียนมัธยมศึกษาและจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้น
 - 2.1 การจัดการศึกษาวิชาชีพให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในลักษณะแบบโรงเรียน - โรงงาน
 - 2.2 การจัดอบรมวิชาชีพให้แก่คนในชุมชนลักษณะที่เป็นหลักสูตรระยะสั้นหลากหลาย
3. การเป็นศูนย์กลางทางวิชาการโดยการจัดหน่วยบริการเคลื่อนที่นอกวิทยาลัย

หลักสูตรที่เปิด คือ ช่างอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม คหกรรม และเกษตรกรรม

ตารางที่ 4 วิทยาลัยการอาชีพในเขตภาคกลาง

ชื่อวิทยาลัย	จังหวัด	รายได้หลักของจังหวัด
ภาคกลางตอนเหนือ		
1. วิทยาลัยการอาชีพโคกสำโรง	ลพบุรี	การเกษตร/ค้าขาย
2. วิทยาลัยการอาชีพวิเศษชัยชาญ	อ่างทอง	การเกษตร
3. วิทยาลัยการอาชีพสระบุรี	สระบุรี	การเกษตร/อุตสาหกรรม
4. วิทยาลัยการอาชีพนครนายก	นครนายก	การเกษตร
ภาคกลางตอนกลาง		
1. วิทยาลัยการอาชีพพระสมุทรเจดีย์	สมุทรปราการ	การเกษตร/อุตสาหกรรม
2. วิทยาลัยการอาชีพไทรน้อย	นนทบุรี	การเกษตร/อุตสาหกรรม
3. วิทยาลัยการอาชีพอู่ทอง	สุพรรณบุรี	การเกษตร
4. วิทยาลัยการอาชีพนครปฐม	นครปฐม	การเกษตร/อุตสาหกรรม
5. วิทยาลัยการอาชีพบางแก้วฟ้า	นครปฐม	การเกษตร/อุตสาหกรรม
6. วิทยาลัยการอาชีพเสนา	พระนครศรีอยุธยา	การเกษตร/อุตสาหกรรม
ภาคกลางตอนใต้		
1. วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล	ประจวบคีรีขันธ์	การเกษตร
2. วิทยาลัยการอาชีพบางสะพาน	ประจวบคีรีขันธ์	การเกษตร
3. วิทยาลัยการอาชีพเขาย้อย	เพชรบุรี	การเกษตร/ค้าขาย
4. วิทยาลัยการอาชีพกาญจนบุรี	กาญจนบุรี	การเกษตร/อุตสาหกรรม
กรุงเทพฯ		
1. วิทยาลัยการอาชีพนวมินทรราชูทิศ	กรุงเทพฯ	อุตสาหกรรม/บริการ

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย 2538

การจัดการศึกษาด้านวิชาชีพของกรมอาชีวศึกษา อาทร จันทวิมล (2539) ได้นำเสนอการวางแผนหลักสูตรอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับยุคใหม่ ควรพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

1. ความชำนาญหลายทาง (multi skill)
2. ความสามารถในการปรับเปลี่ยนสาขางาน (flexible)
3. ความสามารถในการพัฒนาตนให้เหมาะสมกับงาน (retrainability)
4. การประกอบอาชีพอิสระ (entrepreneurship)
5. การเทียบโอนหน่วยกิต (credit transfer)
6. การศึกษาต่อเนื่อง (continuing education)

2.4 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในต่างประเทศ

การจัดระบบการอาชีวศึกษาในประเทศทานซาเนียเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพึ่งตนเองโดยใช้วิธีการสองแบบ คือ การอบรมด้วยการฝึกปฏิบัติงานจริง และการจัดหน่วยผลิตผนวกเข้าไปในโรงเรียน ซึ่งเป็นการจัดการอาชีวศึกษาเพื่อป้องกัน โดยการศึกษาจำเป็นต้องเป็นรากฐานของการผลิต การจัดการภาคเรียนของโรงเรียนต้องปรับให้เหมาะสมกับฤดูกาลเกษตร ประสิทธิภาพของครูวัดจากความสามารถในการผลิต หลักสูตรการสอนปรับให้สอดคล้องกับงานผลิต ลดความสำคัญของการวัดผลของนักเรียนจากการสอบข้อเขียน การคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับสูงไม่ได้พิจารณาจากการสอบข้อเขียนเพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาจากการฝึกงานของนักเรียนในระหว่างปิดภาคเรียนด้วย นอกจากนี้มีการสอบมาตรฐานวิชาชีพ นักเรียนที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาขั้นต้นจะต้องผ่านการเป็นช่างฝึกหัดในโรงงานต่าง ๆ อีก 3 ปี โดยมีการรายงานผลการปฏิบัติงานทุกหกเดือน และมีการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพสำหรับการอบรมความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพทางด้านเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการชุมชน การปฏิรูปการศึกษาในประเทศทานซาเนียได้รับการยกย่องเนื่องจากผนวกการอาชีวศึกษาเข้าไปในระบบการพัฒนาชุมชนของประเทศได้อย่างแนบเนียน (UNESCO, 1988)

ส่วนการจัดการศึกษาอาชีพในประเทศญี่ปุ่น การจัดการศึกษาและการจัดอบรมได้แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การอบรมเบื้องต้น (basic training) การอบรมเพื่อยกระดับ (upgrading training) และการอบรมเพื่อพัฒนา (occupational re-development training) โดยรัฐมีหน้าที่จัดการศึกษาด้านวิชาชีพให้สอดคล้องกับการพัฒนาแรงงานในระดับต่าง ๆ ของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ม.ป.) ซึ่งประเทศญี่ปุ่นมีการปรับปรุงระบบการ

ศึกษาเพื่ออาชีพให้สนองความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยสร้างสาขาวิชาชีพใหม่ ๆ หรือการปรับปรุงสาขาวิชาเดิม การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาสถานที่ การพัฒนาสื่อการสอน อุปกรณ์การฝึก เน้นการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์และการศึกษาเพื่อการแก้ปัญหา การปรับระบบการแนะแนวอาชีพที่เหมาะสมแก่เด็ก และการพัฒนาครู

โดยสรุป การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในประเทศทานซาเนียเน้นเพื่อการพึ่งตนเอง โดยใช้วิธีการอบรมจากการฝึกปฏิบัติจริงและการจัดหน่วยผลิตผนวกเข้าไปในโรงเรียน ส่วนประเทศญี่ปุ่นการจัดการศึกษาและอบรม แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การอบรมเบื้องต้น การอบรมเพื่อยกระดับ และการอบรมเพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับการพัฒนาแรงงานในประเทศ

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน

3.1 นิยามและความเป็นมาของการศึกษาชุมชน

Blackhurs กล่าวถึงการศึกษาชุมชนในประเทศอังกฤษมีหลายระบบและหลายลักษณะ โดยชุมชนเป็นผู้จัดการศึกษาเองตามความเหมาะสมของชุมชน รัฐบาลมีหน้าที่ช่วยเหลือตามความต้องการและกำกับดูแลไม่ให้เกิดปัญหา ชุมชนสามารถร่วมมือกับวิทยาลัยชุมชนนอกเหนือจากเรื่องของการใช้อาคารสถานที่ ตามแนวคิดที่ว่าวิทยาลัยเป็นของส่วนรวมของทุกคน การศึกษาชุมชนจึงหมายถึง การให้ความช่วยเหลือชุมชนนั้นๆตามความเหมาะสมและชุมชนต้องได้รับประโยชน์ ในอังกฤษมีการศึกษาชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การศึกษาชุมชนของอังกฤษในขณะนี้คือ แต่ละชุมชนจะแยกจากอีกชุมชน ไม่ใช่หลายชุมชนมารวมกันเป็นชุมชนใหญ่ แต่ให้มีความร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในแต่ละชุมชน แต่ละโรงเรียนและแต่ละวัดไม่ใช่ต่างคนต่างทำ (นสพ.มติชน , 3 ก.ย. 2538)

Jeffs and Smith (1991) กล่าวถึงการศึกษาชุมชนว่าไม่ใช่เป็นเรื่องของ person-centered แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ community-centered เพราะว่าเด็กไม่สามารถเจริญเติบโตตามธรรมชาติโดยการแยกตัวออกจากผู้อื่น ขณะเดียวกันสมาชิกในสังคมและเพื่อนบ้านเป็นศูนย์กลางที่จะทำให้เด็กประสบความสำเร็จในเรื่องเงื่อนไขในความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ การศึกษาชุมชนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบริบทด้านการเมืองด้วยเช่นเดียวกัน

Allen and Martin (1992) มองว่าการพัฒนานโยบายการปกครองของท้องถิ่นนั้นเป็นหัวใจที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน "community education" ยังเป็นเรื่องที่yakต่อความเข้าใจ เพราะว่าการอบรมการอ้างอิงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่จุดที่สำคัญนั้นคือการประเมินชุมชน การอธิบายชุมชน และความคิดรวบยอดเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ขึ้นความเป็นจริงของชุมชน การศึกษาจะต้องตอบสนองต่อความสนใจความต้องการและความปรารถนาของคนและชุมชนด้วย กระบวนการศึกษาชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ การศึกษาชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวพันกันระหว่างนโยบายการศึกษาของท้องถิ่นที่มีจุดยืนเพื่อจัดตามระบบคุณค่าที่ชุมชนแต่ชุมชนมีของตนเอง ซึ่งคุณค่าต่าง ๆ ของชุมชนเหล่านี้เป็นเงื่อนไขโดยตรงในการจัดทำนโยบายในระดับประเทศ ประเด็นนี้จึงเป็นที่สำคัญที่ต้องศึกษาการศึกษาของชุมชนและการเผชิญหน้ากับภาวะที่ต้องเลือก เพื่อการปฏิบัติกับคนในชุมชนของตนเอง จึงเป็นเรื่องที่ทำนายนักการศึกษาชุมชนที่จะต้องหาวิถีทางที่จะทำงานร่วมกับภาครัฐในระดับท้องถิ่น และค้นหายุทธศาสตร์การพัฒนาที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าที่นักการศึกษาให้การสนับสนุน Quicke (1988) กล่าวว่าการศึกษาชุมชนเป็นเรื่องของการศึกษาสถานภาพและความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และเป็นการจัดระเบียบโครงสร้างระบบการแบ่งระดับของสังคม

โดยสรุป การศึกษาชุมชนสามารถจัดได้หลายลักษณะตามความเหมาะสมกับชุมชนโดยคำนึงถึงสภาพบริบท เพื่อจัดการศึกษาชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของตนและชุมชน

3.2 รูปแบบการศึกษาชุมชน

UNESCO (อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2537) ได้ตระหนักถึงเรื่องการศึกษาชุมชนในแถบเอเชียและแปซิฟิกว่ายังมีปัญหาที่จะต้องได้รับการแก้ไข จึงจัดโปรแกรมการศึกษาเพื่อปวงชนในแถบเอเชียและแปซิฟิก (APPEAL) โดยเน้นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันดังนี้ คือ การขจัดความไม่รู้หนังสือ (EOI) การจัดการศึกษาขั้นประถม (UPE) และการจัดการศึกษาต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา (CED) ซึ่ง Unesco นั้นตระหนักว่าการจัดการศึกษาของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของเอเชียและแปซิฟิกควรเป็นการจัดการศึกษาแบบต่อเนื่อง (ZATLP-CE) การจัดการศึกษาชุมชนตามมุมมองนี้เป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้การศึกษาต่อเนื่องเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ สังคมการเรียนรู้นั้นเกี่ยวโยงกับด้านการศึกษา ถือว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของทุกหน่วยในสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้

เป็นการจัดการศึกษาต่อเนื่องทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วย โดยการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีพื้นฐานด้านความรู้และความสามารถ ทักษะ พร้อมทั้งตระหนักในหน้าที่การเป็นพลเมืองดี เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

ชนิตา รัชพลเมือง (2527) ได้กล่าวถึง ระบบโลก (world system) คือการไม่มองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในท้องถิ่นและเป็นเรื่องของความมีสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การศึกษาตามแนวคิดนี้จึงไม่จำกัดเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงสื่อต่าง ๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน การจัดหลักสูตรทำนองนี้ควรเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในโรงเรียน เพราะเหตุว่าโรงเรียนจะมีความหมายต่อเมื่อเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และชีวิตจะมีประสิทธิภาพได้นั้นย่อมมีผลกระทบจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันรอบตัวเรา ในฐานะมนุษยชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น การศึกษาจึงต้องทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าเรื่องราวทุกเรื่องที่เกิดขึ้นมีมิติที่เรียกว่า global dimension การศึกษาเช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งภาคเอกชนและรัฐบาลเพราะโรงเรียนย่อมมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้อยู่บนข้อสันนิษฐานว่า 1) โรงเรียนมีบทบาทตามประเพณีในการให้การศึกษแก่มวลชน 2) มวลชนรวมถึงสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อโรงเรียน 3) โรงเรียนไม่ใช่สถาบันแบบสถิตย์ (static institution) ซึ่งอยู่นิ่งคงที่ แต่เป็นสถาบันที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา 4) การเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้การศึกษาช่วยเร่งกำหนดทิศทางใหม่ที่มีต่อความสำคัญของภาพรวมโลก

การศึกษาตามแนวนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อระบบโลก ช่วยให้ผู้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ดังนั้น การศึกษาจึงนับเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสังคมโดยรวม

การศึกษาในแง่ของนักสังคมวิทยา คือ กระบวนการสร้างความเจริญเติบโตออกมา (process of growth) ดังนั้น เมื่อจะเริ่มมีการพัฒนาชุมชนใดจำเป็นต้องใช้การศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีศักยภาพเพื่อปูฐานที่สำคัญ ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดความตระหนักในสภาพและปัญหาของชุมชน อีกทั้งสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้สามารถพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็ทักษะทางสังคมหรือทางการอาชีพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา บทบาทของการศึกษาในปัจจุบัน

คือ บทบาทในฐานะเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงต่างที่เกิดขึ้นในสังคมต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงในสามัญสำนึกและความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาแบบทางการในระบบโรงเรียน แบบไม่เป็นทางการนอกระบบโรงเรียน และการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย การจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษา การศึกษาต้องคำนึงถึงบทบาทของการศึกษาเองและคำนึงถึงสภาพของสังคมที่จัดการศึกษานั้น ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการทางสังคม คือ แรงจูงใจหรือแรงกระตุ้น (motive) ให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา บ่อยครั้งที่การศึกษาต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลความตึงเครียดของสังคม หากความต้องการทางสังคมเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบสนองแล้วอาจทำให้ไม่สามารถพัฒนาประเทศได้ ซึ่งอุปทานการศึกษา (education supply) ถือเป็นความต้องการทางสังคมอันหนึ่งที่มีทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (ชนิตา รัชพลเมือง , 2534)

ธวัช มกรพงศ์ (2537) กล่าวถึงปัญหาที่สำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชนบท ได้แก่ ปัญหาการเพิ่มของประชากร การขาดแคลนที่ทำกิน ป่าไม้ถูกทำลาย การไร้ประสิทธิภาพของการผลิตทางการเกษตร ปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ สิ่งเหล่านี้เป็นดัชนีที่บ่งชี้ถึงการศึกษาของชุมชนชนบท ชาวชนบทในที่นี้หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นอกเขตตัวเมืองที่มีอาชีพหลักทางการเกษตร ได้แก่ การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ส่วนอาชีพอื่นถือเป็นอาชีพรอง

การพัฒนาชนบทหมายถึง ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตของกลุ่มคนยากจนในชนบททั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มบุคคลดังกล่าวรวมทั้งชาวนาที่มีที่ทำกินน้อย ผู้เช่านา และผู้ที่ไม่มียี่ทำกิน (ธวัช มกรพงศ์ , 2537)

โดยสรุป การจัดการศึกษาของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหของเอเชียและแปซิฟิก ตามแนวคิดของ Unesco ควรเป็นการจัดการศึกษาแบบต่อเนื่อง ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่วนชนิตากล่าวว่า การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนตระหนักถึง global dimension ที่มีพลวัต ในแง่สังคมวิทยา การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้พื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ปัญหาที่สำคัญของการพัฒนาชนบทคือ การเพิ่มของประชากร ที่ดินทำกิน ป่าไม้ การไร้ประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร

3.3 การจัดการศึกษาชุมชน

ภายในประเทศเดียวกันนั้นยังมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องประวัติศาสตร์ และประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และศาสนา รูปแบบสังคมและโครงสร้างทางการเมือง ทรัพยากรธรรมชาติ ศักยภาพในการพัฒนา ระดับขั้นของการพัฒนา สาธารณูปโภคของระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาจะได้รับผลกระทบจากการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบท ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ *ประการแรก* ชุมชนชนบทได้รับการจัดสรรทรัพยากรการศึกษา น้อยมาก *ประการต่อมา* เกิดช่องว่างสิ่งที่โรงเรียนสอนกับความต้องการของชนบท *ประการสุดท้าย* นโยบายการศึกษาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปสู่โรงเรียนในระบบ ทำให้เด็กและผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนถูกละเลย แล้วเรื่องแนวโน้มเรื่องพลังอำนาจของประชาชนในเรื่องผลผลิต การใช้พื้นที่ และการมีงานทำในชนบท สิ่งเหล่านี้ จะสะท้อนให้เห็นถึงสถานะที่เป็น นัยถึงความต้องการทางการศึกษาสำหรับชนบท (coombs,1974)

ธนาคารโลก (world bank) กล่าวถึง การพัฒนาชนบทว่าเป็นยุทธวิธีที่กำหนดขึ้น เพื่อพัฒนาสภาพชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของคนยากจนในชนบท เนื่องจากการพัฒนาชนบท มีเป้าหมายเพื่อขจัดความยากจน จึงมีจุดเน้นที่การเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพของการผลิตเพื่อให้สังคมชนบทมีความเจริญและมีรายได้มากขึ้น ดังนั้นจุดประสงค์ของการพัฒนาชนบทจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต การเพิ่มการจ้างงาน การมีอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา และการสาธารณสุข ให้อยู่ในระดับพื้นฐานที่น่าพึงพอใจ

เป้าหมายของการพัฒนาชนบท คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

- 1) ความจำเป็นพื้นฐาน (basic minimum needs) เป็นการขจัดความยากจน และภาวะการว่างงานเพื่อให้เกิดการมีรายได้ขั้นต่ำและบริการทางสังคม โดยการมีงานทำและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น
- 2) สภาพทางเศรษฐกิจสังคม (socio - economic) มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมมากขึ้น มีการเพิ่มผลผลิตและการสร้างงาน มีการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนให้มากขึ้น
- 3) สภาพสังคมการเมือง (socio - political) สังคมเกิดความเสมอภาค มีการกระจายความยุติธรรม ความเป็นธรรมทางสังคม มีการกระจายรายได้และทรัพย์สิน มีระบบการเมืองประชาธิปไตย

4) วัฒนธรรม/การพัฒนาทุกด้าน (culture/all rural development) มีการพัฒนาศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์อย่างเต็มที่

การบรรลุเป้าหมายการพัฒนานั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชนบท ดังนี้ คือ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการเจริญเติบโตของรายได้ของประชาชน ความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนา โดยเน้นการกระจายความเป็นธรรมในโอกาสให้ทุกคนมีโอกาสรับบริการ การจ้างงานให้เกิดรายได้ ซึ่งจะช่วยให้บรรลุความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน การพัฒนาก่อให้เกิดการพึ่งตนเองและการเข้าถึงทรัพยากร รวมถึงการควบคุมทรัพยากรได้อย่างมีคุณภาพ และรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม (มนตรี กรรพุมมาลย์, 2539)

Chanyan (2536) ได้สรุปแนวทางที่นักวิจัยได้ศึกษาชุมชนในหมู่บ้านไทยไว้ 5 แนวทาง คือ

1) การศึกษาชุมชนหมู่บ้าน โดยถือว่าสังคมไทยเป็นสังคมโครงสร้างหลวม (loose structure) แนวคิดมีความเชื่อว่าหมู่บ้านไทยมีลักษณะเป็นสังคมที่โดดเดี่ยว (isolated) มีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกหมู่บ้าน (homogeneous) และต่างอยู่ภายใต้ความเชื่อเรื่องกรรมตามพุทธศาสนา

2) การศึกษาชุมชนหมู่บ้านเน้นองค์การทางสังคม แนวคิดนี้มองว่าหมู่บ้านไทยแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันอย่างมากมาย ไม่มีหมู่บ้านใดเหมือนกันหมดทุกอย่าง

3) การศึกษาชุมชนหมู่บ้านทางประวัติศาสตร์สังคมและเศรษฐกิจ (economic and social history approach) โดยแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่มีความเป็นอิสระสูง สามารถมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองได้ ปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ กลุ่มที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่ผูกพันกับรัฐมีเศรษฐกิจแบบทุนนิยมพึ่งพา

4) การศึกษาชุมชนหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy approach) แนวคิดนี้มองเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์ หมู่บ้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจสังคม โดยมองความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างบุคคล หมู่บ้าน และรัฐ ว่ามีความประนีประนอมกัน หรืออาจมีความขัดแย้งกันในระบบเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดนี้มองความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

5) การศึกษาชุมชนหมู่บ้านผ่านองค์ความรู้ของชุมชน (villagers' potential or local wisdom) แนวคิดนี้เชื่อว่าชาวบ้านมีระบบความรู้ ความนึกคิดของเขาเอง เรียกว่าภูมิปัญญา

(indigenous knowledge) ที่ได้จากการสะสมมานานจากประสบการณ์จริง ทำให้อดีตหมู่บ้านสามารถพึ่งพาตนได้ การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยให้มองภาพลักษณ์ของหมู่บ้านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยสะท้อนข้อมูลจากมุมมองของคนภายในชุมชนมากขึ้น

มนตรี กรรพุมมาลย์ (2539) นำเสนอลักษณะข้อมูลจากการศึกษาชุมชน ไว้ดังนี้

- ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะโครงสร้างของประชากร อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้ ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา การรวมกลุ่มขององค์กรประชาชนและสาธารณูปโภคของชุมชน การย้ายถิ่นและประวัติความเป็นมาของชุมชน
- ข้อมูลเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยเฉพาะ ได้แก่ การใช้ทรัพยากร การผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค รายได้/รายจ่าย หนี้สิน อาชีพหลัก/อาชีพรอง และฐานะทางเศรษฐกิจ
- ข้อมูลเกี่ยวกับระบบสังคมและการเมืองในชุมชนโดยเฉพาะ ได้แก่ การจัดระเบียบ ทางสังคม : ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน สถาบันสำคัญในการรวมกลุ่มชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และความสัมพันธ์ของบุคคลหรือกลุ่มเชิงอำนาจในชุมชน เช่น ลักษณะผู้นำ ความขัดแย้ง การตัดสินใจ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอุปถัมภ์ กลุ่มอาชีพ โครงสร้างอำนาจในชุมชน องค์กรประชาชนและบทบาทสตรี
- ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะ ได้แก่ วรรณกรรมบอกเล่า พิธีกรรมที่มีเฉพาะชุมชน

การศึกษาในวิถีชีวิตเป็นการศึกษาที่ดำรงอยู่ในชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงการศึกษาในวิถีชีวิตนั้นเป็นผลมาจากการที่ชุมชนได้นำเอาประสบการณ์และองค์ความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องของระบบคุณค่าเดิมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้มีบทบาทในการผลักดันชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มและองค์กรให้มีความเข้มแข็ง และเป็นตัวบ่งชี้การเคลื่อนไหวและบ่งถึงทิศทางของชุมชนได้ดี เมื่อคน กลุ่ม องค์กร ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ คือ ความรู้และประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิต และเงินทุน สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดเครือข่ายขึ้นมา ในขณะเดียวกัน บทบาทของโรงเรียนที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาและ เป็นศูนย์กลางของความรู้และสติปัญญา ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และประเทศได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นจนบดบังความรู้เดิมและภูมิปัญญาของชาวบ้าน โดยที่การศึกษาเองได้ละเลยการศึกษาในวิถีชีวิตของชุมชน ผลของการ

จัดการศึกษาในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาหลายประการในสังคมไทย จึงทำให้มีเสียงเรียกร้องให้มีการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการศึกษาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทและความต้องการของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2539) เพราะว่าการศึกษาระบบโรงเรียนที่ผ่านมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อคนบางกลุ่มในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ละเลยคนที่อยู่นอกระบบการศึกษา ที่เป็นเช่นนี้เพราะโรงเรียนมีระบบบริหารการจัดการและวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่จากชุมชน และอีกส่วนคือ คนในชุมชนเริ่มมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เกี่ยวพันกันอย่างจนไม่อาจแก้ไขได้เพราะรากเหง้าอยู่ที่การจัดการศึกษา การจัดการศึกษาตามระบบโรงเรียนเป็นระบบที่ใหญ่และหยั่งรากลงไปลึกมาก จึงจำเป็นต้องหันมาศึกษาสภาพบริบทของชุมชนเพื่อหาแนวทางเลือกในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา เปลี่ยนกระบวนการของชุมชนที่มีต่อการศึกษว่าการศึกษานั้น คือ การเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งไม่จำกัดเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น และเป็นการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดด้วยเนื้อหา เวลา สถานที่ เพศ และวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2539)

การที่ชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตนั้นมีองค์ประกอบการเรียนรู้ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน ประกอบไปด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน หรือองค์กร และผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน 2) ความรู้ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอกชุมชน และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น 3) ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ พืช สัตว์ แหล่งน้ำ และผลผลิตของชุมชน องค์ประกอบทั้ง 3 นี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบกระบวนการ เนื้อหาสาระ ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใช้เป็นประโยชน์ได้จริงและเป็นกระบวนการเดียวกับการพัฒนาชุมชน

โดยสรุป เรื่องผลผลิต การใช้พื้นที่ การมีงานทำในชนบทสะท้อนถึงภาวะความต้องการทางการศึกษาสำหรับชนบท การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาจะต้องมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และการเจริญเติบโตของรายได้ประชาชน ความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนา การจ้างงาน

การศึกษาในวิถีชีวิตมีบทบาทในการผลักดันชุมชน ผู้นำชุมชน และกลุ่มองค์กรให้มีความเข้มแข็ง และเป็นตัวบ่งชี้การเคลื่อนไหวและทิศทางของชุมชนได้ดี การเรียนรู้ไม่ควร

จำกัดเนื้อหา เวลา สถานที่ เพศ และวัย องค์ประกอบการเรียนรู้ประกอบไปด้วย คน ความรู้ และทรัพยากร

3.4 การประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน

Kaufman (1981) มองว่าการวางแผนและการกระทำตามแผนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแนวทางระบบ โดยการผสมผสานการประเมินที่เหมาะสมและเกี่ยวข้องกับข้อกำหนดเพื่อหาแนวทางแก้ไขและปฏิรูประบบ วิธีการวางแผนนั้นมีหลากหลายรูปแบบ และสามารถใช้ได้บางบริบทเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ได้ทุกบริบท เช่น การประเมินความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น โปรแกรมเทคนิคบทวนการประเมิน (Pert) เป็นต้น

การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) นั้นเปรียบเสมือนเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ และเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น การประเมินความต้องการจำเป็นเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิเคราะห์วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่รวดเร็ว แม่นยำ โดยการใช้เหตุผลและตรรกะทางความคิด การเปลี่ยนแปลงหน้าที่เพื่อค้นหาความต้องการจำเป็นของชุมชน นักการศึกษา และผู้เรียน คนทั้ง 3 กลุ่ม เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการ ระบบนั้นเป็นการเข้าไปปิดช่องว่างระหว่าง "what is" กับ "what should be" (Kaufman, 1981)

การประเมินความต้องการจำเป็นนั้น เป็นกระบวนการระบบสำหรับการตัดสินใจในเรื่องเป้าหมาย การบ่งบอกถึงสิ่งที่ขัดแย้งกันระหว่างเป้าหมายกับสภาพความเป็นจริง และจัดลำดับการปฏิบัติตามความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับด้านการศึกษา นั้น การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) เป็นกระบวนการตัดสินใจว่าควรสอนอะไร กระบวนการนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องในระหว่างการดำเนินการที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษา คือ นักเรียน ผู้ปกครอง และสมาชิกในชุมชน

การประเมินความต้องการจำเป็น (need assessment) เป็นขั้นตอนแรกและขั้นต้นตอนหนึ่ง ที่สำคัญในวงจรประเมิน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ระบุสภาพปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรที่มีความสำคัญต่อขั้นตอนการวางแผนพัฒนา กิจกรรม/โครงการ/ บุคลากร และขั้นตอนการวางแผนการประเมินต่อไป การประเมินความต้องการจำเป็นนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงสภาพบริบทในขณะนั้นว่ามีความต้องการจำเป็นที่จะต้องได้รับความสนใจในเรื่องใด ทำให้การพัฒนาองค์กรมีเป้าหมายที่ชัดเจนและตรงทิศทางมากขึ้น

สรุปได้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) คือ กระบวนการที่ใช้ในการตัดสินใจว่า อะไรที่ควรเป็นเป้าหมาย และการวัดความขัดแย้งกันระหว่างอะไรที่ควรเป็น และอะไรที่เป็นความต้องการจำเป็นจริง ๆ โดยต้องคำนึงถึงบริบทมาประกอบกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางขององค์กรด้วย

วิธีการและเทคนิคในการประเมินความต้องการจำเป็น

- 1) interview methods เป็นการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลโดยตรงจากการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ให้สัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์มีทั้งแบบมีโครงสร้าง แบบกึ่งมีโครงสร้าง และแบบปลายเปิด
- 2) key informant methods เป็นการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3) focus group methods เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา
- 4) survey methods เป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น เพราะว่าง่ายและสะดวกในการระบุจำนวนหรือปริมาณข้อมูล

เทคนิคที่นิยมใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น คือ

- 1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) เป็นวิธีการเชิงสถิติที่ง่ายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ใช้เพียงเพื่อพรรณนาสถิติ อภิปรายผลของการศึกษาข้อมูลที่เป็นไปได้ สถิติเชิงพรรณนาประกอบด้วยเรื่องของอัตราส่วนที่เหมาะสม การวัดศูนย์กลางความโน้มเอียง และค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์
- 2) สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistic) ใช้เพื่ออนุมานถึงประชากรกลุ่มเป้าหมาย สถิติที่จำแนกมาใช้เพื่อบอกนัยถึงประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ความเป็นตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย และขนาดกลุ่มตัวอย่างมีผลต่อค่าระดับความเชื่อมั่นทางสถิติ ซึ่งมีสูตรทางสถิติใช้เพื่อประมาณการปริมาณความผิดพลาดในสถิติกลุ่มตัวอย่างที่เปรียบเทียบกับสถิติประชากรที่ถูกต้อง

โดยสรุป วิธีการประเมินความต้องการจำเป็นมีหลายวิธี คือ interview methods, key informant methods, focus group methods และ survey methods โดยมีเทคนิคที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น คือ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) และสถิติเชิงอนุมาน (inferential statistic)

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบ (system analysis)

4.1 นิยามและความเป็นมาของการวิเคราะห์ระบบ

ระบบ (system) หมายถึง ทุกสิ่งที่มีองค์ประกอบและวัตถุประสงค์ ทุกส่วนในระบบมีการทำงานอย่างเป็นอิสระ และมีการทำงานร่วมกันเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่วางวัตถุประสงค์เอาไว้

Systems approach หมายถึง กระบวนการหาความต้องการจำเป็นที่ถูกลักษณะว่าเป็นความต้องการจำเป็น การเลือกปัญหาจากความต้องการจำเป็นเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุดจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง วิธีการหรือวิถีทางนั้นต้องมีการระบุอย่างชัดเจนในแผนการปฏิบัติงานและปฏิบัติตามแผน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการประเมินผลลัพธ์ที่ได้เพื่อตรวจสอบการทำงานทั้งระบบ (Kaufman ,1972)

ดังนั้น A systems approach จึงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือ แนวทางในการคิดเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาที่มีเหตุผล ผลลัพธ์ที่ได้ขึ้นอยู่กับความเที่ยงตรงของข้อมูลที่น่ามาใช้ วัตถุประสงค์ของการใช้วิธีระบบและเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผน การเข้าถึงระบบเป็นประเด็นที่สำคัญที่จะช่วยทำให้การจัดการศึกษานั้นประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับความใฝ่ฝัน ความสามารถ ความคาดหวังของผู้เรียนแต่ละคนได้โดยการออกแบบ การประยุกต์ใช้กระบวนการศึกษาหน้าที่ การวางแผน การเลือกใช้เครื่องมือในการศึกษาตามแนวทางระบบ แนวทางระบบเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ที่ช่วยให้มีความแน่ใจว่าการเปลี่ยนแปลงตามการศึกษาโดยวิธีระบบนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เที่ยงตรงและมีมนุษยธรรม นักการศึกษาใช้แนวทางระบบมาช่วยในกระบวนการแก้ไขปัญหา และการคาดการณ์ผลที่เน้นเรื่อง learner - oriented หาความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายกับวิถีทาง โดยใช้การวางแผนมาเป็นเครื่องมือและใช้หลักของความเป็นเหตุเป็นผลเพื่อบ่งลักษณะของความต้องการจำเป็น เพื่อมองปัญหาทั้งระบบก่อนที่จะตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา

ในมุมมองของ Kaufman (1972) มองเรื่องกระบวนการนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสารและความเปลี่ยนแปลง เรื่องกระบวนการไม่ใช่การคาดการณ์ในทุกอย่างได้ แต่เป็นการศึกษาและวิเคราะห์การทำงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป ให้คุ้มค่างบเวลาและใช้บ่งลักษณะของบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนจนเป็นการประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) และการวิเคราะห์ระบบ (system analysis) และเป็นการ

วิเคราะห์เพื่อหาทางเลือกจากทางเลือกที่มีหลายทางใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ โดยปกติแล้วโรงเรียนจะต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่ท้าทายจากภายนอกและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นโรงเรียนจะต้องมีความยืดหยุ่นและมีการปรับตัวในการจัดหลักสูตรหรือโปรแกรมให้สอดคล้องกับความต้องการชุมชน เพราะว่าโรงเรียนเป็นระบบเปิดที่ต้องการการสนับสนุนจากภายนอกและภายในของโรงเรียนแต่ละแห่ง

Ballentine (1983) กล่าวถึงแหล่งกำเนิดการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจาก

- 1) ขนาดของประชากรและองค์ประกอบ
- 2) ปัจจัยด้านมนุษย์ : ตำแหน่งทางอำนาจของแต่ละบุคคลซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างระบบชั้นเรียน ระบบโรงเรียน
- 3) วัสดุทางเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- 4) สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ : ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และเงื่อนไขทางสภาพอากาศ

การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเป็นพลวัตและเป็นบูรณาการทางความคิดของระบบการศึกษาเพื่อช่วยในการวิเคราะห์และมองภาพรวมของสังคมซึ่งในแต่ละส่วนของสังคมมีการทำงานร่วมกันเพื่อความสำเร็จตามหน้าที่ของตน ส่วนระบบการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและเพื่อความอยู่รอดของสังคม ดังนั้นทุกส่วนจึงต้องมีหน้าที่ (function) การบูรณาการ (integration) การแบ่งปันค่านิยม (values) และต้องมีฉันทามติร่วมกัน (consensus) ระหว่างสมาชิกต่าง ๆ ในสังคมเพื่อความสมดุลของสังคม และเพื่อการทำหน้าที่ของระบบในแต่ละระบบให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

Coombs (1974) มองว่าสภาพแวดล้อมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง ประชากร และโครงสร้างทางสังคม มีผลกระทบต่อการศึกษา ถ้าระบบการศึกษาปรับตัวไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ก็จะเป็นสาเหตุของความเหลื่อมล้ำระหว่างสิ่งแวดล้อมกับระบบการศึกษา ในด้านความล้มสมัยของหลักสูตรและประมวลความรู้ กับความต้องการของนักเรียน ความไม่สอดคล้องกันระหว่างการพัฒนาสังคม ความไม่สมดุลและการปรับตัวที่ผิดพลาดของการศึกษากับการมีงานทำ ตลอดจนความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนในสังคม ช่องว่างระหว่างค่าใช้จ่ายกับเงินที่รัฐจัดสรรให้ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทาง

การศึกษา การศึกษาและสังคมต้องปรับตัวร่วมกันอย่างมากมาย เพราะโครงสร้างทางการศึกษากับโครงสร้างสังคมนั้นสามารถส่งผลกระทบต่อซึ่งกันได้ การที่จะให้การศึกษาฝ่าวิกฤติการณ์เหล่านี้ไปได้ ระบบการศึกษาจำต้องได้รับความช่วยเหลือจากสังคมภายในและภายนอกประเทศด้วย เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถปฏิบัติลุล่วงไปได้อย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และมีความสอดคล้องเหมาะสม โดยใช้การวิเคราะห์ระบบมาช่วยในการมองระบบการศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ การวิเคราะห์ปัจจัยเบื้องต้น (input) กระบวนการ (process) ผลผลิต (output) ปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสาม และสภาพแวดล้อมของสังคม

โดยสรุป Systems approach เป็นเครื่องมือในการคิดเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาที่มีเหตุผล ผลที่ได้ขึ้นอยู่กับความเที่ยงตรงของข้อมูล วัตถุประสงค์ของการใช้วิธีระบบและเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผน

Coombs กล่าวถึง สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ มีผลกระทบต่อการศึกษา การศึกษาต้องปรับตัวให้ทันในด้านหลักสูตรและประมวลความรู้กับความต้องการของนักเรียน การพัฒนาสังคม การมีงานทำ ความเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนในสังคม งบประมาณ โดยใช้การวิเคราะห์ระบบมาช่วยในการมองระบบการศึกษา

4.2 แนวทางการวิเคราะห์ระบบ

การวิเคราะห์เชิงระบบ (system analysis) เป็นสิ่งที่สร้างมาจากรากฐานของการประเมินความต้องการจำเป็น และการบ่งบอกถึงความต้องการจำเป็นและสภาพปัญหาที่ได้จากการประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่ง C. Arnold Anderson (อ้างถึงใน ชนิตา รักษพลเมือง, 2534) ได้นำเสนอแนวทางการวิเคราะห์การศึกษาในลักษณะเชิงโครงสร้างและหน้าที่ไว้ 2 ระดับ คือ

1. วิธีการศึกษาแบบ "education-societal approach" หมายถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคมในเชิงปฏิสัมพันธ์ โดยการพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา กับส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความเสมอภาคทางโอกาสของการศึกษา บทบาทของการศึกษาในการคัดเลือก และการเลื่อนฐานะในทางสังคม การวิเคราะห์ในแนวนี้จะต้องศึกษา โดยการเปรียบเทียบและสรุปนัยทั่วไป จากข้อมูลเพื่ออธิบายโครงสร้างและหน้าที่ของการศึกษาในประเด็นที่นำมาวิเคราะห์

2. วิธีการศึกษาแบบ “intra-educational approach” เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ทางสังคมในบริบทของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น เพื่อสำรวจโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมของความสัมพันธ์นั้น

ชนิดา รักษ์พลเมือง (2534) มองว่าการวิเคราะห์ในแบบแรกมีลักษณะที่กว้างขวางกว่าแบบที่สอง เป็นการวิเคราะห์การศึกษาในส่วนที่สัมพันธ์กับโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ คือ ด้านเศรษฐกิจ อุดมการณ์ทางการเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้จะนำความสัมพันธ์ทางสังคมกับมิติต่าง ๆ ของการศึกษามาสัมพันธ์กับการวิเคราะห์ ประเด็นในการศึกษานำลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมกับมิติต่าง ๆ และมักเป็นปัญหา ร่วม เช่น การศึกษากับการพัฒนา การวิเคราะห์ในลักษณะนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงมหภาค (macro analysis) ในขณะเดียวกันก็นำแนวคิดระบบเปิดมาทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ทางการศึกษากับบริบททางสังคมมาผนวกกับแนวคิดวิเคราะห์การศึกษาเชิงระบบ (system analysis) จึงสามารถสร้างกรอบความคิดในการวิเคราะห์ระบบและจะทำให้เข้าใจองค์ประกอบย่อยและหน้าที่ต่าง ๆ ขององค์ประกอบย่อยในระบบ โดยปกติองค์ประกอบย่อยประกอบไปด้วย

ปัจจัยป้อน (input) → กระบวนการ (process) → ผลผลิต (output)

สำหรับการวิเคราะห์ในอีกระดับหนึ่งเป็นการวิเคราะห์แบบเฉพาะเจาะจง โดยส่วนใหญ่จะเน้นที่ระดับสถาบันการศึกษา เช่น ห้องเรียน โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือในระดับห้องเรียนห้องหนึ่ง เพื่อสำรวจการจัดระเบียบทางสังคมทั้งในส่วนโครงสร้าง บทบาท สถานภาพต่าง ๆ ในโรงเรียน และกระบวนการทางสังคม เช่น ปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียน กระบวนการเรียนการสอน หรือบรรยากาศของโรงเรียน การวิเคราะห์ในระดับนี้เป็นการวิเคราะห์ในระดับจุลภาค (micro analysis) การนำเสนอประเด็นวิเคราะห์ร่วมกับการมองโรงเรียนในลักษณะเปิดจะทำให้มองเห็นว่าระบบภายในนี้ถูกกำหนดและเปลี่ยนแปลงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพราะ ว่าโรงเรียนเกิดขึ้นได้ เนื่องจากมีเป้าหมายที่จะมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างในสังคม เป้าหมายที่เป็นทางการของโรงเรียนต้องมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายในการให้บริการสังคม เพราะวัตถุประสงค์นั้นเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมของระบบและเน้นกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม ซึ่งโรงเรียนต้องตระหนักถึงภาคสังคมที่มีอิทธิพลต่อเป้าหมายของโรงเรียน ในแต่ละสังคมมีเป้าหมายที่แน่นอนสำหรับการศึกษาของสังคม ซึ่งเป็นในเชิงอุดมคติจะถูกนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน

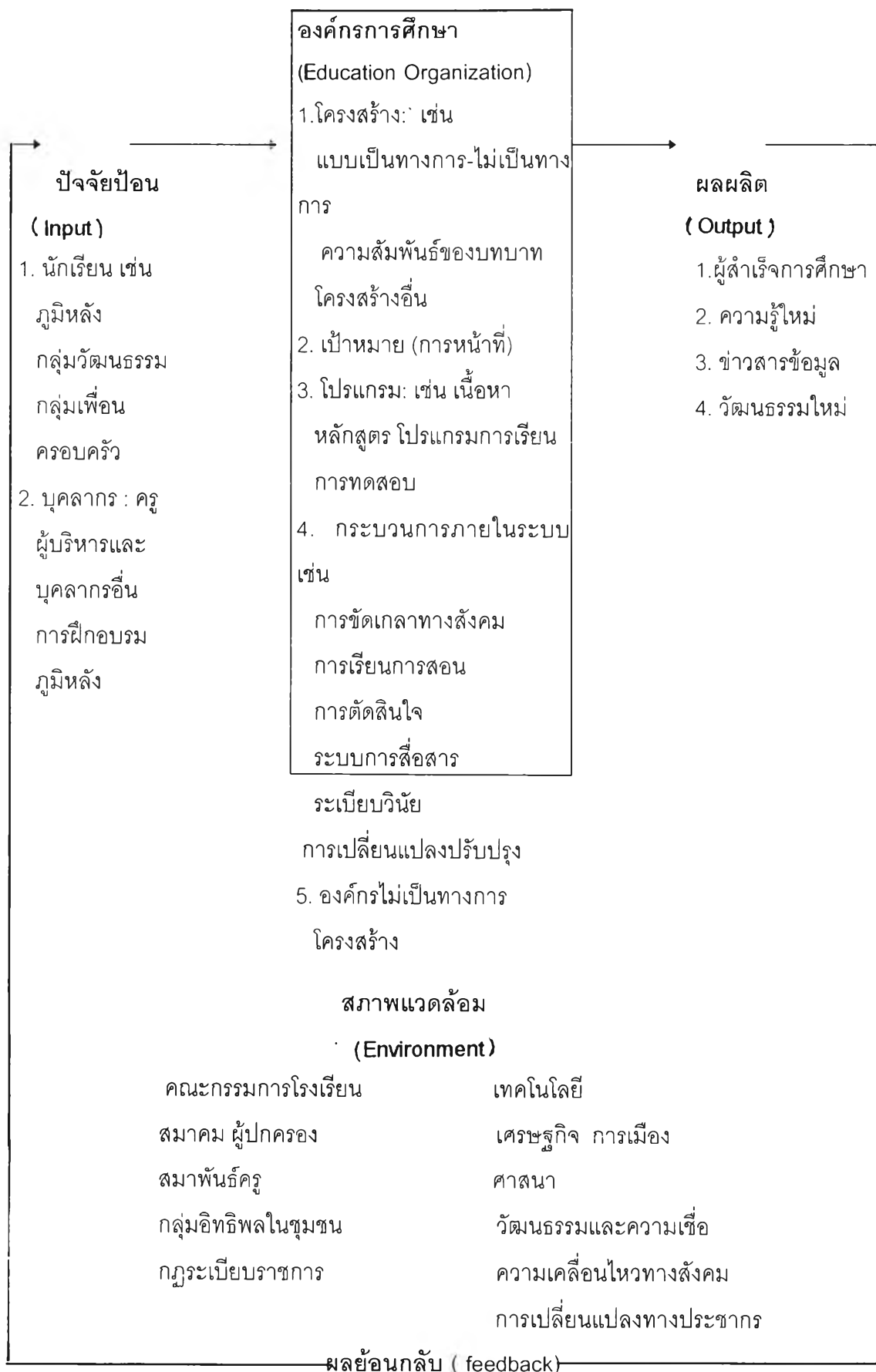
ในโรงเรียนและชั้นเรียนต่าง ๆ นักทฤษฎีการหน้าที่นำเป้าหมายเหล่านี้เข้าสู่ระบบโรงเรียน เพื่อช่วยให้การทำหน้าที่ของโรงเรียนนั้นมีความราบรื่นและทำหน้าที่สนับสนุนระบบต่างของสังคม

Ballentine (1983) มองว่าโรงเรียนเป็นองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เพราะโรงเรียนมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่จะให้บริการแก่โครงสร้างต่าง ๆ ในสังคม ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมเหล่านั้นมีส่วนกดดันระบบโรงเรียนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมองบทวนเกี่ยวกับรูปแบบระบบของโรงเรียน ทุกคนในสังคมย่อมจะได้รับผลกระทบโดยระบบ และสมาชิกในชุมชนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบโรงเรียน เพราะคนเหล่านั้นได้รับการศึกษาหรือได้รับการจ้างงานจากระบบการศึกษา โดยปกติแล้วโรงเรียนจะต้องเผชิญหน้ากับสิ่งท้าทายจากภายในระบบและสภาพแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นโรงเรียนจะต้องมีความยืดหยุ่นและมีการปรับตัว เพราะโรงเรียนนั้นเป็นระบบเปิดที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้โรงเรียนอยู่ได้และจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม

นำแนวทางการวางแผนหลักสูตรของ อาทร จันทวิมล มาใช้อ้างในการวิเคราะห์

1. ความชำนาญหลายทาง (multi skill) ใช้กับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ
2. ความสามารถในการปรับเปลี่ยนสาขางาน (flexible) ใช้กับนักศึกษาระยะสั้น
3. ความสามารถในการพัฒนาตนให้เหมาะสมกับงาน (retrainability)
4. การประกอบอาชีพอิสระ (entrepreneurship)
5. การเทียบโอนหน่วยกิต (credit tranfer)
6. การศึกษาต่อเนื่อง (contionning education)

บัลเลนไทน์ (Ballentine, 1983) นำเสนอแนวคิดการวิเคราะห์องค์การการศึกษาด้วยความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมที่มีต่อระบบการศึกษาตามแนว systems approach ทั่วไปดังนี้คือ

การวิเคราะห์การศึกษาในฐานะระบบสังคมนั้นเริ่มจากการวิเคราะห์องค์กร คือ การมองสังคมโดยรวมหรือในระดับย่อยลงมา เช่น โรงเรียนเฉพาะแห่ง โดยมองโครงสร้าง ตำแหน่ง บทบาท และการหน้าที่ กระบวนการในระบบนั้น ตลอดจนมองความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์บนความเชื่อว่าการศึกษเป็นระบบเปิด (open system) การศึกษาจึงมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รอบองค์กรการศึกษา และสามารถส่งอิทธิพลต่อองค์กรการศึกษาได้ด้วย เช่น สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจ รวมไปถึงทัศนคติ ค่านิยม บรรทัดฐาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางประชากร รวมถึงการศึกษาปัจจัยป้อนที่สมาชิกขององค์กรนำเข้ามาสู่องค์กร เช่น ข่าวสารข้อมูล ความคิดใหม่ เป็นต้น ปัจจัยป้อนเหล่านี้จะมีความสำคัญต่อองค์กรไม่เท่ากัน ปัจจัยบางอย่างสามารถควบคุมได้ เช่น การคัดเลือกผู้เรียนและครู

ส่วนการศึกษาผลผลิต (output) หมายถึง วัตถุประสงค์และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุประสงค์ เช่น ผู้สำเร็จการศึกษา สุดท้ายการศึกษากระบวนการย้อนกลับ (feedback) เป็นผลจากความเชื่อว่างค์กรจะปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบองค์กร กระบวนการย้อนกลับอาจเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ Coombs (1974) มองว่าผู้เรียนเป็นปัจจัยป้อนแรกที่เข้าสู่ระบบการศึกษา วัตถุประสงค์แรกของระบบการศึกษาก็คือการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนที่ป้อนเข้าสู่ระบบการศึกษานั้นจะมีทัศนคติที่ติดมากับผู้เรียนด้วยและทัศนคติของผู้เรียนมีผลต่อกระบวนการทางการศึกษาอย่างมาก เพราะผู้เรียนเป็นจุดหมายปลายทางของระบบการศึกษา ครอบครัว กลุ่มเพื่อน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมอื่นมีอิทธิพลต่อผู้เรียนด้วยเช่นกัน

Herbert G. Hicks and C.Ray Gullett (1976 p.556) เห็นว่าการนำวัตถุประสงค์หรือผลผลิตสุดท้าย (output) เป็นตัวกำหนด เพื่อคุมปัจจัยป้อน (input) และวิธีการ (process) เพื่อให้ได้ผลสุดท้ายที่ต้องการ ผลผลิตสุดท้ายในระบบการศึกษาคือผู้สำเร็จการศึกษา เมื่อต้องการให้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นตามที่วัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้จะต้องมีการปรับบริบท (context) ทางด้านนโยบาย พร้อมทั้งมีการควบคุมปัจจัยป้อน (input) และกระบวนการ (process) ให้สอดคล้องกับนโยบายที่ปรับใหม่เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ส่วนเรื่องการจัดการศึกษาตามแนวคิดของ Kaufman (1972) นั้นแบ่งการจัดการศึกษาออกเป็น 6 กระบวนการ ดังนี้ คือ

1. การจัดเรียงความต้องการจำเป็น และแก้ไขปัญหที่สำคัญที่สุดก่อน
2. การตัดสินใจในการแก้ปัญหาและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ที่สามารถค้นพบความต้องการจำเป็นที่มีความเฉพาะเจาะจง
3. การเลือกกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหา การเลือกเครื่องมือในการแก้ไขปัญหากจากทางเลือกต่าง ๆ
4. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่เลือกมาเพื่อแก้ไขปัญห เช่น การจัดการ การควบคุมการเลือกยุทธศาสตร์และเครื่องมือต่าง ๆ
5. การประเมินผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นในแต่ละเรื่อง และความต้องการจำเป็นระดับแรก
6. การทบทวนการดำเนินงานตามขั้นตอนที่ผ่านมาเพื่อสร้างความมั่นใจว่าระบบการศึกษาคือความรับผิดชอบที่มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

นอกจากนี้ Kaufman (1972) แบ่งการจัดการศึกษาทั้ง 6 กระบวนการนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การบ่งลักษณะของปัญหา (problem identification) จากการศึกษาความต้องการจำเป็นจากเอกสาร ที่บ่งชี้ถึงความไม่สอดคล้องกันระหว่างสถานการณ์ในปัจจุบันกับสถานการณ์ที่เป็นความต้องการ (what is and what should be) การจัดการศึกษาโดยใช้วิธีแนวทางระบบเพื่อประเมินความต้องการที่จำเป็นและศึกษาลักษณะของปัญหา จากนั้นจึงเลือกปัญหาที่มีความจำเป็นมากที่สุดเป็นอันดับแรก แล้วเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญห กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็น การศึกษาความไม่สอดคล้องกันเพื่อแก้ไขพื้นฐานของสิ่งที่มีความจำเป็นที่สุด นำเสนอภาพรวมของความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของภารกิจ (mission objective) และความต้องการด้านผลผลิตหรือความต้องการการปฏิบัติการ (performance requirements) เพื่อการออกแบบระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันโดยผสมผสานกับแนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบ (system analysis) มาช่วยในการตัดสินใจเรื่องความต้องการของระบบ และเลือกยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหามีความเป็นไปได้ พร้อมทั้งเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการแก้ไขปัญหเพื่อช่วยให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้

โดยสรุป การวิเคราะห์เชิงระบบเป็นสิ่งที่สร้างมาจากรากฐานของการประเมินความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์การศึกษาในลักษณะเชิงโครงสร้างและหน้าที่ มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. education - societal approach เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา กับส่วนต่าง ๆ ของสังคม

2. intra - educational approach เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ทางสังคมในบริบทของสถานศึกษา

Ballentine มองว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อระบบโรงเรียน โรงเรียนต้องมีความยืดหยุ่นและมีการปรับตัว เพราะโรงเรียนเป็นระบบเปิด

Coombs มองว่าผู้เรียนเป็นปัจจัยป้อนแรกที่เข้าสู่ระบบการศึกษา วัตถุประสงค์แรกของระบบการศึกษาคือการพัฒนาผู้เรียน และผู้เรียนเป็นจุดหมายปลายทางของระบบการศึกษา

4.3 เครื่องมือ (tool) ที่ใช้ในการวิเคราะห์ระบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ระบบการศึกษามีดังนี้ คือ

- mission analysis การวิเคราะห์ภารกิจที่เน้นเรื่องเป้าหมายรวมและเกณฑ์การวัดการปฏิบัติการเพื่อวัดผลสำเร็จของผลผลิตของระบบ การวิเคราะห์ขั้นนี้เพื่อวิเคราะห์ระบบที่บ่งชี้ว่าอะไรเป็นเป้าหมายที่ต้องการบรรลุผลสำเร็จ โดยใช้เกณฑ์อะไรมาวัดความสำเร็จนั้น จากนั้นจึงบรรจุเป็นภารกิจเพื่อให้บรรลุความสอดคล้องกันระหว่างความเป็นจริงในปัจจุบันกับความต้องการที่จะเป็นในอนาคต

- function analysis เป็นกระบวนการที่ช่วยในการตัดสินใจเรื่องความต้องการต่าง ๆ และหน้าที่ย่อยเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จขององค์ประกอบแต่ละอันของหน้าที่แต่ละหน้าที่ โดยการวิเคราะห์หน้าที่ย่อยต่าง ๆ ของภารกิจรวมทั้งหมดดูรายละเอียดของหน้าที่ย่อยเหล่านั้น เพื่อบ่งชี้ถึงลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละหน้าที่ ดังนั้นระดับของการวิเคราะห์จึงมีหลายระดับ

- task analysis คือ การกำหนดจุดหมายปลายทางของการวิเคราะห์ว่าต้องการอะไร ซึ่งจะแตกต่างกับการวิเคราะห์ภารกิจและการวิเคราะห์หน้าที่ แต่เป็นความแตกต่างในเรื่องระดับของการวิเคราะห์ไม่ใช่ความแตกต่างของชนิดในการวิเคราะห์ การวิเคราะห์ในระดับนี้เป็นการวิเคราะห์ในระดับสุดท้ายสุดของการวิเคราะห์ระบบการศึกษา

- method - means analysis เป็นการดำเนินการหลังการวิเคราะห์ภารกิจหน้าที่และงานเรียบร้อยแล้ว หรือทำไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ในระดับต่าง ๆ ซึ่งเปรียบเสมือน

เป็นการวิเคราะห์ความต้องการจากระดับหนึ่งถึงอีกระดับหนึ่ง การวิเคราะห์วิธีการหรือวิถีทางนั้น เพื่อค้น หายุทธศาสตร์และเครื่องมือที่เป็นไปได้จากทางเลือกหลาย ๆ ทาง การวิเคราะห์ในระดับนี้ คล้ายกับการวิเคราะห์การศึกษาอื่น คือการตัดสินใจว่าจะต้องทำอะไร (Kaufman,1972)

จากการวิเคราะห์เป้าหมายของการใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ในแต่ละระดับนั้น จะเป็นเป้าหมายเพื่อต้องการค้นหาปัญหาหรือความต้องการจำเป็นของระบบการศึกษา การ ประเมินความต้องการจำเป็นทางการศึกษานั้นจะต้องประเมินอย่างน้อย 3 ลักษณะ ดังนี้ คือ *ประการแรก* ข้อมูลนั้นต้องเป็นตัวแทนของโลกความเป็นจริงของผู้เรียนและมีความสัมพันธ์กับ มนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของสิ่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันกับสิ่งที่ควรเป็น *ประการต่อมา* ไม่มีการตัดสินใจว่า ความต้องการจำเป็นนั้นเป็นสิ่งที่สุดท้ายและสมบูรณ์ ต้องตระหนักว่าความต้องการจำเป็นด้านอื่น นั้นต้องนำมาพิจารณาด้วย ในขณะที่เดียวกันต้องมีการสอบถามเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของ ข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ *ประการสุดท้าย* ความไม่สอดคล้องกันควรเป็นเรื่องของการบ่งชี้ถึงผลผลิต หรือจุดหมายปลายทาง ไม่ใช่เป็นเรื่องของกระบวนการหรือวิถีทาง

โดยสรุป เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ระบบการศึกษา คือ mission analysis, function analysis, task analysis และ method - means analysis มีเป้าหมายเพื่อต้องการ ค้นหาปัญหาหรือความต้องการจำเป็นของระบบการศึกษา โดยต้องประเมินข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับ ผู้เรียน แต่ไม่มีการตัดสินใจว่าความต้องการจำเป็นด้านอื่นด้วย เพื่อเป็นการบ่งชี้ผลผลิตหรือจุด หมายปลายทาง

4.4 การวิเคราะห์ความสอดคล้อง

การวิเคราะห์ความไม่สอดคล้องกันระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่กับสิ่งที่ควรจะเป็น คือการ ประเมินความต้องการจำเป็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างน้อย 3 กลุ่ม คือ ผู้เรียน ผู้ ปกครองและสมาชิกในชุมชน และผู้บริหารและครู-อาจารย์ การตรวจสอบผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ ศึกษาทั้ง 3 กลุ่มนั้น เพื่อค้นหาความต้องการจำเป็นและค้นหาธรรมชาติของการเรียนรู้ที่ ต้องการ จากนั้นจึงนำผลที่ได้จากวิเคราะห์มาจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้อง การจำเป็น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่ประสานความร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับ โรงเรียนในประเทศไทยนั้นมิใช่ของใหม่ แต่การจัดการศึกษาแบบนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ

เท่าที่ควร จึงมีการทบทวนและทำความเข้าใจสภาวะแวดล้อมที่เป็นเงื่อนไขในปัจจุบันของสังคมไทย เพื่อหาแนวทางในการจัดการศึกษาร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งท่านพระธรรมปิฎก (2538) กล่าวถึงการศึกษาว่าถ้าหากการศึกษาไม่มององค์รวมของบริบททั้งหมดก็ย่อมก่อให้เกิดปัญหาอย่างแน่นอน และต้องมีพระศนะในการพัฒนาคนอย่างเป็นองค์รวมของความเป็นคน โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน คือ องค์ประกอบทางสังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางสังคมโดยถือว่าปัจจัยเหล่านั้นต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ทั้งหมด แต่ในความเป็นจริงมีบางส่วนของสังคมมีความเจริญล้ำหน้ากว่าส่วนอื่น จนกระทั่งส่วนนั้นแยกตัวโดดเดี่ยวเติบโตกว่าส่วนอื่นในสังคม จึงเป็นสาเหตุของปัญหาในสังคมหรือชุมชน เมื่อหันกลับมามองในระดับชุมชน สถาบันการศึกษาก็ล้ำหน้าแยกตัวออกจากสถาบันหรือส่วนอื่นที่เป็นองค์ประกอบของสังคมหรือชุมชนเดียวกัน การศึกษาทำให้เด็กแปลกแยกจากชุมชนหรือท้องถิ่น จนในบางครั้งทำให้เกิดการดูถูกวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ไม่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพ่อแม่กับลูก คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ลูกไม่สืบต่ออาชีพของพ่อแม่ คนรุ่นใหม่ไม่สามารถเข้ากับชุมชนเดิม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ผลเสียที่ตามมาก็คือ ทรัพยากรคนในท้องถิ่นถูกดูดซับออกไปจากชุมชน ผลเสียข้อนี้สืบเนื่องมาจากลักษณะของการจัดการศึกษาที่เป็นเครื่องมือในการเลื่อนฐานะทางสังคม คนดีคนเก่งออกจากท้องถิ่นหรือชุมชน ทำให้ท้องถิ่นหรือชุมชนอ่อนแอ ต่อมาผู้ที่อพยพออกจากท้องถิ่นประสบปัญหาเรื่องการว่างงาน คนเหล่านั้นก็ไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในชุมชนได้ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาทั้งในเมืองและชนบท (พระธรรมปิฎก, 2538)

ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นทำทลายความสามารถของนักการศึกษาในการจัดการศึกษาอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน การจัดการศึกษาของชุมชนให้คนในชุมชนเปลี่ยนแนวคิดว่าการศึกษาคือการเรียนรู้อันเป็นการพัฒนาความสามารถในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชน นอกจากนี้การพัฒนานั้นต้องเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมโดยไม่ละเลยรากฐานของชุมชน การจัดการศึกษาโดยที่มีการประสานความร่วมมือกันระหว่างสถาบันหรือองค์กรต่างในชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษานั้นสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของบริบทในสังคมหรือชุมชนอันเป็นหัวใจในการจัดการศึกษาชุมชน

โดยสรุป การประเมินความต้องการจำเป็นนั้นเป็นการวิเคราะห์ความไม่สอดคล้องกันของสิ่งที่เป็นอย่างกับสิ่งที่ควรจะเป็น โดยปกติเป็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องการศึกษา คือ ผู้เรียน ผู้

ปกครอง และสมาชิกในชุมชน ผู้บริหารและครู-อาจารย์ เพื่อนำผลมาใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการจำเป็น

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

การพัฒนากำลังคนเข้าสู่อาชีพส่วนใหญ่มักจะเตรียมตัวคนให้ไปทำงานในฐานะลูกจ้างมีน้อยมากที่จะเตรียมผู้เรียนไปประกอบอาชีพอิสระหรืออาชีพส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันการยังขาดการฝึกฝนทักษะทางด้านการจัดการ (วรพจน์ ศรีวงศ์คณ, 2539) การที่จะนำทักษะมาใช้ในการประกอบอาชีพ นงราม เศรษฐพานิช (2536) กล่าวว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้เพียงอย่างเดียว ยังต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญในทักษะ ตลอดจนขึ้นอยู่กับสภาวะการจ้างงาน ความต้องการด้านบริโภคและบริการ ทุน ความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพ ความรู้และทักษะหลาย ๆ ด้านที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการทำงานนั้นต้องเกิดจากการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และทักษะหลาย ๆ ด้านที่เสริมต่อความรู้เดิมที่ได้รับจากสถานศึกษา นอกจากนี้การทำงานที่ประสบความสำเร็จยังต้องอาศัยคุณสมบัติด้านมนุษยสัมพันธ์ การปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความซื่อสัตย์ ตลอดจนความรับผิดชอบ แต่มีผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องประสิทธิภาพของการอาชีวศึกษาพบว่าหลักสูตรอาชีวศึกษายังไม่มีความยืดหยุ่นพอ แม้ว่าหลักสูตรจะมีวิชาเลือกและวิชาเลือกเสรี แต่หลักสูตรนั้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อีกส่วนหนึ่งที่จะต้องพัฒนา คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการทำงาน และมีการฝึกงานในสถานประกอบการที่ตรงกับประเภทวิชาที่เรียนเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ถึงผลผลิตของการอาชีวศึกษาว่ายังไม่มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานทั้งในเรื่องเชิงปริมาณและคุณภาพ การวางแผนด้านกำลังคนต้องคำนึงถึงภาครัฐ ภาคเอกชนและกำลังคนในภาคนอกระบบ ซึ่งจะประกอบอาชีพอิสระด้วย การเรียนการสอนควรเสริมความรู้ทางด้านการบริหาร การจัดการ การตลาด นอกเหนือไปจากการสอนวิชาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538) การจัดการอาชีวศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ คือ ครูและผู้บริหาร (กรมวิชาการ, 2534) การจัดการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน ผู้บริหารต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ตลอดจนเห็นคุณค่าภูมิปัญญาของท้องถิ่นและนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและอาชีพ ผู้สอนต้องเน้นการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้ (ดารณี รักดี, 2540) จากการวิจัยเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาพบว่าครู-อาจารย์มี

ภาระหน้าที่หลายประการนอกเหนือจากการเรียนการสอน คือ การสนับสนุนและเผยแพร่วิชาชีพให้แก่ชุมชน รวมถึงต้องทำงานด้านธุรการและงานบริหารทั่วไป (กรมวิชาการ, 2534) ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ในการทำงานจริง ขาดความรู้ที่ทันสมัย ใช้วิธีสอนแบบดั้งเดิม มีภาระต้องรับการสอนจำนวนมากเพราะการขาดแคลน ครู-อาจารย์ โดยเฉพาะช่วงอุตสาหกรรม บางครั้งต้องสอนในวิชาที่ไม่มีผู้เชี่ยวชาญพอ ขณะเดียวกันผู้บริหารบางคนยังขาดความรู้เรื่องการบริหารงานและการบริหารคนขาดมนุษยสัมพันธ์กับครูและชุมชน ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร อีกทั้งยังมีภาระด้านการประชุมนอกสถานที่ทำให้ไม่มีเวลาพัฒนาสถานศึกษาของตน และผู้บริหารส่วนใหญ่เน้นการปรับปรุงด้านอาคารสถานที่จนละเลยเรื่องการดูงานและการติดต่อประสานงานกับสถานประกอบการ นอกจากนี้ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การอาชีวศึกษายังประสบปัญหาทางด้านผู้เรียนที่มีจำนวนมากเพราะต้องตอบสนองนโยบายการขยายปริมาณการรับผู้เรียน ทำให้มีผู้เรียนในแต่ละห้องจำนวนมาก ขณะเดียวกันในบางสาขาวิชาก็ประสบปัญหาว่าไม่มีผู้สนใจมาเรียน ส่วนทางด้านคุณภาพของผู้ที่จบการศึกษานั้นพบว่า ยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานที่แรงงานต้องการ ปัญหาต่อมา คือ ปัญหาด้านอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องจักร มีจำนวนไม่พอเพียงกับเด็ก ปัญหาคุณภาพของเครื่องมือและเครื่องจักรเหล่านั้น อีกทั้งพบปัญหาเรื่องการขาดแคลนตำราและสื่อการสอน ทำให้เกิดปัญหาในเวลาฝึกงานและอาคารสถานที่ที่ไม่เหมาะสมกับการฝึกงานและยังไม่พอเพียง จึงทำให้สถานศึกษาต้องสร้างอาคารสถานที่จนก่อหนี้ผูกพัน จึงไม่สามารถพัฒนาทางด้านอื่นได้ ปัญหาที่พบต่อมาคือ การขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ค่าวัสดุรายหัวบางสาขาวิชาไม่พอเพียง ครู-อาจารย์ขาดสวัสดิการในเรื่องเงินสนับสนุนทำให้รายรับไม่พอกับรายจ่าย การขาดที่พักอาศัยของครู-อาจารย์ ปัญหาสุดท้ายคือปัญหาทางด้านการบริหารงาน การขาดแคลนข้อมูลความต้องการด้านกำลังคน การวางแผนระยะยาวไม่ต่อเนื่อง การขาดการประเมินและเตรียมผู้บริหาร การขาดการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา ไว้ดังนี้ คือ การปรับโครงสร้างให้เกื้อหนุนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ การสร้างจิตสำนึกในการทำงานเป็นทีมให้แก่ครู-อาจารย์ ในการคิดและการปฏิบัติงาน ตลอดจนการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การเรียนการสอนวิชาอาชีพให้แก่คนในชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน สิ่งนี้ก่อให้เกิดความร่วมมือกัน ในกรณีที่มีผลผลิตอันเกิดจากการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ผู้บริหารควรอำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้มีการจัดจำหน่ายผลผลิต เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจระบบกลไกการตลาด

นอกจากนี้ผู้บริหารควรมีการพัฒนาบุคลากรและครู-อาจารย์ด้านวิชาชีพ ทั้งในด้านความรู้ ความคิดและ ความสามารถในการจัดการ เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

อาทร จันทวิมล (2539) ได้ทำวิจัยเรื่องกลวิธีปรับระบบอาชีวศึกษาไทย : กระบวนการคัดเลือกนักศึกษาใหม่ ได้สรุปปัญหาของการอาชีวศึกษาไทยไว้ 4 ประเด็น ดังนี้ คือ

1. ปัญหาด้านบุคลากร (man)

1.1 ครู-อาจารย์ ส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ในการทำงานจริง ขาดความรู้ที่ทันสมัย ใช้วิธีสอนแบบดั้งเดิม การขาดแคลนครู-อาจารย์ทางด้านช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ในสถานศึกษาระดับอำเภอหรือถิ่นทุรกันดาร ในขณะที่สถานศึกษาในกรุงเทพฯ บางแห่งมีครูเกินความต้องการ ครูวิชาชีพมีชั่วโมงการสอนมาก และในบางครั้งต้องสอนในวิชาที่ไม่มีความเชี่ยวชาญพออีกทั้งบางคนต้องทำงานหลายหน้าที่

1.2 นักเรียนนักศึกษามีจำนวนมากเพราะต้องสนองนโยบายในการขยายปริมาณการรับนักศึกษาทำให้นักเรียนแต่ละห้องมีจำนวนมาก แต่ในบางสาขาไม่สามารถรับนักเรียนได้มากทั้งที่มีผู้ต้องการสูง เพราะว่าการลงทุนแต่ละห้องต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และขาดครูที่เชี่ยวชาญจริง ๆ ในขณะเดียวกันในบางสาขามีแนวโน้มน้อยลงจนแทบไม่มี เช่น สาขาวิชาเกษตรกรรมและคหกรรม ผู้จบการศึกษาจากสถานศึกษาบางคนมีฝีมือไม่ถึงมาตรฐานที่ตลาดแรงงานต้องการ เพราะระบบอาชีวศึกษาปัจจุบันไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและการทดสอบมาตรฐานฝีมือ อีกทั้งยังมีปัญหาด้านภาษาอังกฤษ การทะเลาะวิวาท ยาเสพติด

1.3 ผู้บริหารการอาชีวศึกษาระดับต่าง ๆ บางคนขาดความรู้เรื่องการบริหารงานและบริหารคน ขาดมนุษยสัมพันธ์กับครูและสังคม ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร อีกทั้งผู้บริหารไม่ค่อยอยู่ในสถานศึกษาเพราะต้องไปประชุม หรือได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่อื่น ทำให้ไม่มีเวลาพัฒนาสถานศึกษาของตน อีกทั้งไม่ได้แก้ปัญหาเล็กน้อยที่ค่อย ๆ สะสมจนเป็นปัญหาใหญ่ของสถานศึกษา ในขณะเดียวกันผู้บริหารที่มีปัญหาแต่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงแล้วถูกย้ายไปอยู่สถานศึกษาใหม่ก็ไปก่อปัญหาเช่นเดิม ส่วนใหญ่ผู้บริหารเน้นการปรับปรุงด้านอาคารสถานที่จนละเลยการออกไปดูงานหรือติดต่อกับสถานประกอบการที่รับผู้สำเร็จการศึกษาไปทำงานทำให้ไม่สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงของโลกการทำงานในปัจจุบัน

2. ปัญหาด้านอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องจักร

2.1 อาคารสถานที่ไม่พอเพียง อาคารบางหลังออกแบบไม่เหมาะสม เพราะขาดการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้อย่างละเอียด ส่วนใหญ่นิยมใช้แบบมาตรฐานที่เคยใช้มาแล้ว

2.2 ครูภัณฑ์ เครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ มีจำนวนไม่พอเพียงกับจำนวนเด็ก ทำให้เกิดปัญหาเวลาฝึกปฏิบัติ บางครั้งเครื่องจักรที่เกิดการชำรุดไม่ได้รับการซ่อมแซม เพราะครูไม่มีเวลาดูแล อุปกรณ์บางอย่างคุณภาพไม่ดี เนื่องจากการจัดซื้อต้องปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการทำให้มีข้อจำกัด อุปกรณ์บางอย่างครูไม่นำมาให้นักเรียนใช้เพราะว่ากลัวชำรุด อุปกรณ์ก็บางอย่างล้าสมัย

2.3 สื่อการสอน การขาดแคลนตำรา เพราะเอกสารที่มีส่วนใหญ่เป็นใบงาน สาเหตุเกิดจากในบางสาขาวิชาคนมีเรียนน้อย ทำให้ไม่มีผู้ผลิตตำราเหล่านี้ออกมาจำหน่าย ระบบอาชีวศึกษาไทยขาดหน่วยผลิตตำรากลางที่จะผลิตตำรามาตรฐานโดยมืออาชีพ ชูดีฝึกทางเทคนิค มีปัญหาขาดหน่วยวิจัยพัฒนาและหน่วยผลิตจำหน่าย วิทยุทัศน์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนยังมีอยู่น้อยมาก เพราะไม่ได้เตรียมแผนซื้อหรือผลิตเอง เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนใหญ่ใช้ในการสอนมากกว่าใช้ในการทำงาน

3. ปัญหาด้านการเงิน

3.1 เงินงบประมาณได้รับอย่างจำกัด ทำให้วัสดุฝึกหายหวับบางสาขาไม่พอเพียง และในบางสาขาวิชาต้องลงทุนต่อผู้เรียนเพียงหนึ่งห้องจำนวนมาก เช่น สาขาวิชาช่างกลโรงงาน เป็นต้น

3.2 เงินบำรุงการศึกษา สถานศึกษาใหม่ไม่มีเงินบำรุงการศึกษา สถานศึกษาบางแห่งนำเงินบำรุงการศึกษาไปใช้ในการก่อสร้างอาคาร ทำให้เกิดหนี้ผูกพันหลายปี ทำให้ไม่มีเงินใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์ หรือสิ่งอื่นในการพัฒนา

3.3 เงินทุนการศึกษา นักเรียนขาดแคลนทุนทรัพย์ทำให้ไม่สามารถเข้าเรียนได้

3.4 สวัสดิการ ครูยังขาดสวัสดิการในเรื่องเงินสนับสนุนทำให้รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย การขาดแคลนที่พักอาศัย

4. ปัญหาด้านการบริหารงาน

4.1 การขาดการวิจัยความต้องการและประสานงานตลาดแรงงาน ทำให้ขาดข้อมูลความต้องการด้านกำลังคน

4.2 การวางแผนงานระยะยาว ควรมีการวางแผนระยะยาวที่ไม่ขึ้นกับตัวบุคคลมากนัก เพราะเมื่อผู้ที่วางแผนงานย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้ขาดการสานต่อของแผนงาน

4.3 การประเมินและเตรียมผู้บริหาร เนื่องจากมีสถานศึกษาใหม่เกิดขึ้นมากและบางปีมีผู้บริหารเกษียณอายุหลายคน

4.4 การประชาสัมพันธ์ ขาดการประชาสัมพันธ์ข่าวสารทางบวกของสถานศึกษา

4.5 การพัฒนาบุคลากร ควรมีการสนับสนุนให้ครู - อาจารย์ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เพราะขาดผู้ที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่มางาน

ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ อาทร จันทวิมล นำเสนอกระบวนการสำคัญของระบบ การอาชีวศึกษาไทย ที่ควรนำมาพิจารณารื้อระบบมี 5 เรื่อง ดังนี้ คือ

- 1) กระบวนการคัดเลือกนักศึกษาใหม่ (selection process)
- 2) กระบวนการเรียนการสอน (teaching - earning process)
- 3) กระบวนการประเมินผลและควบคุมมาตรฐาน (evaluation & quality assurance process)
- 4) กระบวนการจัดหางานให้ผู้สำเร็จการศึกษา (placement process)
- 5) กระบวนการจัดการ (management process)

กรมวิชาการ (2533) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาการสอนวิชาอาชีพและการมีงานทำ ตามโครงการศึกษาและติดตามสถานภาพของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายที่เลือกเรียนแผนการเรียนวิชาอาชีพ ระหว่างปี 2528, 2529 และ 2530 พบว่าแผนการเรียนที่เปิดสอนมากที่สุด คือ ช่างอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จัดวิชาอาชีพในแผนการเรียนต่อเนื่องกันตลอด 3 ปี ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การขาดเอกสารหลักสูตรและคู่มือต่าง ๆ ปัญหาเรื่องโรงฝึกงาน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ การเปิดเรียนเปิดตามความพร้อมของโรงเรียน แต่ก็ยังพบปัญหาในด้านวัสดุอุปกรณ์ไม่พอเพียง เวลาในการฝึกปฏิบัติน้อยเกินไป อีกทั้งครูสอนยังไม่เข้าใจ

ต่อมาในปีเดียวกันกรมวิชาการทำการวิจัยเรื่อง โครงการพัฒนารูปแบบ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานิสัยรักการทำงานของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาวิชาอาชีพในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เกิดจากการขาดครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในงานอาชีพ การจัดการกระบวนการเรียน สถานทีฝึกงาน วัสดุอุปกรณ์ วิธีการสอน และเนื้อหาวิชา และนักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการทำงานที่ต้องใช้แรงงานส่วนที่มีการปฏิบัติงาน มักเน้นเฉพาะทักษะการทำงานเฉพาะเรื่องมากกว่าที่จะฝึกฝนความรักงานหรือ การทำงานร่วมกัน

ในปี 2534 กรมวิชาการ ทำการวิจัย เรื่อง สภาพความพร้อมในการจัดการเรียน การสอนวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการสำรวจโรงเรียนมัธยมศึกษา ทั่วประเทศจำนวน 1,008 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า เมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2533 ได้มีการลดวิชาพื้นฐานอาชีพจากเดิม 12 หน่วยการเรียนรู้ เหลือเพียง 6 หน่วยการ เรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพฯ เปิดสอนสาขาพาณิชยกรรมมากที่สุด รองลงมา คือ ศิลปกรรม จากการวิจัยพบว่า อาชีพที่มีรายได้ให้แก่ท้องถิ่นมากที่สุด คือ เกษตรกรรม เช่น การ ทำไร่ การทำนา การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ รองลงมา คือ อาชีพค้าขาย รับจ้าง และช่าง อุตสาหกรรม ยกเว้นในกรุงเทพฯ ที่รายได้อันดับหนึ่งคือ การค้าขาย และรับจ้าง ส่วนปัญหาที่พบ ในการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนสามัญ คือ ความไม่พร้อมทางด้านครู-อาจารย์ อุปกรณ์ สถานที่ และวัสดุฝึก และพบว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การสอนวิชาอาชีพมีประสิทธิภาพ คือ หลักสูตรที่ เกิดจากการสำรวจความต้องการ และสภาพท้องถิ่น หลักสูตรนั้นต้องไม่กว้างจนเกินไป ความ ร่วมมือกับวิทยากรและนักวิชาการในท้องถิ่น

ในปีเดียวกัน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ทำวิจัยเรื่อง การมีงานทำและ การสอนอาชีพตามแนวคิดของผู้บริหารเอกชน ตามโครงการวิจัยความพร้อมในการจัดการเรียน การสอนวิชาอาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และผลกระทบต่อการทำงาน ผลการวิจัยมีดัง นี้คือ แหล่งงานเกี่ยวกับธุรกิจการเกษตร เช่น บริษัทผลิต จำหน่ายพืชไร่ พืชสวน และโรงงาน อาหารสัตว์ พนักงานร้อยละ 70 มีความรู้ระดับประถมศึกษา ส่วนที่ทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรมี ความรู้แค่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น แหล่งเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม พนักงานส่วนใหญ่ คือ พนักงานทำความสะอาด และพนักงานเสิร์ฟอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้แค่ระดับประถมศึกษา ซึ่งทางโรงแรมต้องการผู้ที่มีความรู้ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ส่วนแหล่งงานเกี่ยว กับธุรกิจการค้าขาย เช่น ศูนย์การค้า เครื่องกล และรถยนต์ สนใจรับผู้ที่มีความรู้ระดับ ปวช. และ ปวส. ทำงานในด้านบัญชี การตลาด และทางช่าง

ต่อมากรมวิชาการ (2535) ทำการวิจัยเรื่อง มโนทัศน์ของผู้ปกครองต่อการสอน วิชาชีพ เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องในโครงการ ปี 2334 พบว่า ผู้ปกครอง ร้อยละ 85 เห็นความจํา เป็นของวิชาอาชีพที่มีต่อการเรียนในระดับสูงขึ้น แต่เห็นว่า ความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนมัธยมศึกษา นั้นยังไม่เพียงพอ พร้อมกันนี้ผู้ปกครองได้ให้ข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนควรเปิดสอนวิชาอาชีพที่ หลากหลาย ควรมีอุปกรณ์ที่มีคุณภาพอย่างเพียงพอ เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และควร

สอนในสิ่งที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ครูผู้สอนควรเป็นผู้มีความรู้ดี และ เอาใจใส่ต่อการสอนและเด็ก การสอนสายสามัญ และสายอาชีพควรแยกจากกัน

ชาติรี ศรีไพพรรณ (2534) ทำเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง กำลังคนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : การแก้ปัญหาในระยะยาว ได้กล่าวถึงการขาดแคลนกำลังคนทางด้านเทคนิคและวิศวกร เพราะผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่มองปัญหาการศึกษาเพื่อตอบสนองในระยะสั้น สถานศึกษาได้รับงบประมาณจำกัด

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2535) ทำการศึกษา โครงการสำรวจกำลังคนภาคอุตสาหกรรมและบริการในประเทศไทย โดยสำรวจแรงงานประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและบริการ สำรวจสถานประกอบการ 1,137 แห่ง ในกรุงเทพฯ ร้อยละ 65.61 อยู่ในภาคอุตสาหกรรม ที่เหลืออีกร้อยละ 34.39 อยู่ในภาคบริการ และสถานประกอบการ 582 แห่ง ในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ ร้อยละ 79.76 อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และร้อยละ 20.24 อยู่ในภาคบริการ พบว่า

1. บุคลากรกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ คนงาน ซึ่งมีถึงร้อยละ 50 รองลงมา คือ กลุ่มช่างและหัวหน้าช่าง ส่วนเจ้าหน้าที่และวิศวกร มีจำนวนน้อยมาก
2. ปัญหาเชิงคุณภาพของผู้ที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาด้านอุตสาหกรรม คือ ความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ การขาดวินัย ความขยันหมั่นเพียร ไม่ค่อยตรงต่อเวลา ทำงานช้า และขาดความรักต่อหน่วยงาน
3. ปัญหาเชิงคุณภาพของผู้จบอาชีวศึกษาด้านพาณิชยกรรม คือ ความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ ทำงานยาก ไม่ตรงต่อเวลา ขาดวินัย และ ผึกัดงานยาก

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2537) ทำการสำรวจข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพและความต้องการทางการศึกษาและการพัฒนาอาชีพของผู้ใช้แรงงานในโรงงาน โดยใช้แบบสอบถามไปยังผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก ปรากฏผลสรุป ดังนี้ คือ ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 31.32 ผู้ที่จบการศึกษาดำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 25.83 ผู้สำเร็จการศึกษาระดับ ปวช. ปวส. และ อนุปริญญา ร้อยละ 17.03 และผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีเพียง ร้อยละ 6.04 พบว่า ผู้ใช้แรงงานเหล่านี้ต้องการความรู้ใน 2 ด้าน ดังนี้ คือ

1) ความรู้เรื่องการรักษาความปลอดภัยในโรงงาน ความรู้เรื่องการทำงานและอาชีพ กฎหมายคุ้มครองแรงงาน และกฎหมายบ้านเมือง อนามัยและปฐมพยาบาล ภาษาอังกฤษ

2) ความรู้ทางด้านอาชีพที่ต้องการ คือ ธุรกิจการค้าขาย ภาษาต่างประเทศ ช่างกล การทำอาหาร หัตถกรรม ช่างไฟฟ้า เครื่องยนต์ พืชผักพืชสวน เลี้ยงสัตว์ และ อิเลคทรอนิกส์

จิรวรรณ ยนเปี่ยม (2532) ทำวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพหลักสูตรระยะสั้น หมวดวิชาคหกรรม ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เรื่อง แรงจูงใจหรือความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมนั้นในเรื่อง ความเหมาะสมของหลักสูตรในด้านต่าง ๆ และการนำผลของการอบรมไปใช้ในด้านต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการจัดการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นหมวดคหกรรม ของศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรี

สาธิต ล้นทัด (2537) ทำวิจัยเรื่อง สาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนในโครงการอาชีวศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท วิทยาลัยเกษตรกรรมราชบุรี พบว่า ผู้ที่ตอบข้อมูลเห็นว่านโยบายของโครงการยังไม่ชัดเจน ผู้บริหารให้ความสนใจไม่มากพอ ครู-อาจารย์ยังขาดการใช้แนวการสอนที่ดี เจ้าหน้าที่โครงการมีน้อยเกินไป แต่มีงานที่ต้องรับผิดชอบมากนักเรียนยังขาดความสนใจในการเรียนการสอน ในขณะที่เดียวกันหลักสูตรการศึกษานั้นมีรายวิชามากเกินไป เนื้อหาในบางวิชาไม่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ

สุรพันธ์ ต้นศรีวงศ์ (2531) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาช่างไฟฟ้าเบื้องต้นโดยแบบเรียนสำเร็จรูปสไลด์โปรแกรมมีเทปเสียงบรรยายประกอบการสอนบรรยายปกติในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ของโรงเรียนอาชีวศึกษาภูมิภาค ได้สรุปปัญหาเกี่ยวกับอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อผลการเรียนการสอนวิชาช่างอุตสาหกรรม ไว้ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรที่ไม่ชัดเจน และไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน
2. ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้สอนขาดความแจ่มชัดในเนื้อหาวิชา ผู้สอนเลือกสอนแต่เฉพาะเรื่องที่ตนเองถนัด และไม่ตั้งใจสอน อีกทั้งไม่มีการพัฒนาความรู้ของตนทำให้ประสิทธิภาพในการสอนด้อยลง ผู้สอนขาดความมั่นใจทำให้นักเรียนขาดความเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน

3. ปัญหาด้านการจัดการและการบริหารสถานศึกษาในเรื่องสภาพแวดล้อม ความสะดวก ห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน รวมถึงเรื่องการจัดหาสถานที่ฝึกงาน ปัญหาด้านเงินงบประมาณในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์การฝึกงาน ปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูผู้สอน ทำให้ขาดขวัญและกำลังใจ ตลอดจนการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกของครู

ด้านอาคารสถานที่นั้น เกณฑ์มาตรฐานการใช้พื้นที่เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของอาคารทางด้านการศึกษา เมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งหมายถึง ตารางพื้นที่ต่อนักเรียน 1 คน นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงหลักสูตร วิธีการสอนและกิจกรรมในการเรียนการสอน ขนาดของกลุ่ม องค์ประกอบสำคัญในการคำนวณพื้นที่มาตรฐานในระดับอาชีวศึกษา ซึ่งเน้นหนักในเรื่องการฝึกงาน ห้องปฏิบัติการ ควรคำนึงถึงเรื่อง จำนวนนักเรียน เครื่องจักรเครื่องมือที่ใช้ในโรงฝึกงาน ครุภัณฑ์ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงที่ทำงานและห้องเตรียมกิจกรรม ดังนั้นการคำนวณขนาดของพื้นที่ต้องเพิ่มเนื้อที่อีก ร้อยละ 30 เพื่อกิจกรรมเหล่านี้ด้วย (ประเสริฐ มหาสวานนท์, 2538)

มณีวงศ์ ปัญญาประดิษฐ์ (2532) ทำวิจัยเรื่อง สถานภาพของบุคลากรทางการสอนและปัญหาการเรียนการสอน สาขาวิชาช่างกลโรงงาน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในวิทยาลัยเทคนิคภาคเหนือ ได้ผลสรุปว่า อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คือร้อยละ 96.05 มีอายุอยู่ในช่วง 28-30 ปี วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 64.47 ที่เหลือเป็นผู้ที่มีวุฒิต่ำกว่าระดับปริญญาตรี อาจารย์ผู้สอนต้องรับผิดชอบการสอน จำนวน 21-30 คาบต่อสัปดาห์ และมีงานนอกเหนือจากการสอน คือ การทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์มีความต้องการอบรมเพื่อเพิ่มเติมความรู้ในเรื่องงานกวด งานซ่อมบำรุง งานไส และงานเจียรนัย

ปัญหาการเรียนการสอน พบว่าครู-อาจารย์มีจำนวนไม่พอเพียง ทำให้ต้องมีภาระในเรื่องการเรียนการสอนมาก ไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับการอบรมหรือการฝึกงานในสถานประกอบการ จึงขาดทักษะความรู้ในเรื่องการซ่อมบำรุงเครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ จำนวนนักเรียนต่อชั้นมีจำนวนมากเกินไป ในขณะที่เครื่องจักรที่มีอยู่นั้นเก่าและล้าสมัยไปแล้ว อีกทั้งมีจำนวนน้อยและขาดการซ่อมบำรุง ในด้านของสื่อการสอนที่มีอยู่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียน และขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดซื้อการสอนและหนังสือ ตำรา ที่ใช้ในการค้นคว้าอ้างอิง

ด้านอาคารสถานที่ พบว่า พื้นที่ในการปฏิบัติงานแออัดเกินไป ระบบแสงสว่าง และการระบายอากาศไม่ดี ห้องทดลองและห้องปฏิบัติการมีไม่พอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การวิจัย และพัฒนาการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะไว้หลายประเด็น ดังนี้ คือ

1. การจัดการศึกษาในโรงเรียนจะประสบความสำเร็จต่อเมื่อมีการคำนึงถึง แบบแผนการผลิต และทรัพยากรของชุมชน
2. การสื่อสารนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ควรทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ตามลำดับสายงาน โดยมีการสื่อสารนโยบายไปสู่ศึกษานิเทศน์ จากนั้นศึกษานิเทศน์สื่อสารไปสู่ผู้บริหารโรงเรียน แล้วผู้บริหารสื่อสารไปสู่ครูผู้สอนอีกต่อหนึ่ง
3. การพัฒนาครูผู้สอนให้มีความเข้าใจในกระบวนการจัดการเรียนการสอน และมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น โดยการจัดให้มีการดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนจัดให้มีการอบรมให้แก่ครูอาจารย์ แต่การจัดอบรมควรเน้นเรื่องการพัฒนาความคิด และความสามารถในการจัดการเรียนการสอน โดยการจัดการอบรมนั้นจะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญ เป้าหมายในการอบรมอย่างแน่ชัด เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมนำไปแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง
4. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนิเทศน์ โดยมีการจัดผู้มีประสบการณ์ในแต่ละด้าน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นศึกษานิเทศน์หรืออาจารย์ในโรงเรียนมาเป็นผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศน์ และการนิเทศน์ควรเป็นแบบนำเสนอข้อมูลมากกว่าการนำเสนอความคิด
5. การพัฒนาผู้บริหาร ให้มีความคิดและความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาและการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ โดยจัดให้มีการจัดอบรมแก่ผู้บริหารให้มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น มองเห็นความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในชุมชน ตลอดจนเรื่องภูมิปัญญาของชาวบ้าน และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตอันเนื่องมาจากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างแท้จริง และเข้าใจว่าโรงเรียนไม่ใช่แหล่งผลิตและสร้างกำไร แต่โรงเรียนเป็นสถาบันที่สร้างและถ่ายทอดความรู้ สิ่งที่โรงเรียนควรเน้น คือ ผลลัพธ์ทางการศึกษา
6. การส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาประกอบการหรือแหล่งวิทยาการในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านวิชาอาชีพมากขึ้น โดยสร้างแรงจูงใจให้สถานประกอบการยินดีและเต็มใจเข้าร่วมมี

7. การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้สถานศึกษาสามารถบริหารและจัดการศึกษาวิชาอาชีพได้ยืดหยุ่นและคล่องตัวมากขึ้น เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับและเหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่น

ในปีเดียวกันนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , สำนักนายกรัฐมนตรี ได้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ดังนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนควรมีความเข้าใจจุดมุ่งหมาย และเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนวิชาอาชีพ พร้อมกับเห็นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อดึงชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ และพัฒนาให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะ

5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Betz & Hacket (1981 : 399-410) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกอาชีพในอนาคตกับความคาดหวังความสามารถของตนเองในนักศึกษา พบว่า การคาดหวังความสามารถของตนเองในนักศึกษาชายและหญิงที่ต่างกันมีผลต่อการเลือกที่จะประกอบอาชีพต่างกันออกไป

Kammer, Philis & Smith (อ้างถึงใน ชาคริต ชมชื่น , 2541) ศึกษาเรื่องการคาดหวังในความสามารถของตนเอง กับ การเลือกการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ พบว่า การคาดหวังต่อความสามารถของตนเองในนักเรียนมีผลต่อการเลือกประกอบอาชีพเช่นเดียวกับ Betz & Hacket

Salaman (1980) และ Todaro (1970) พบว่าการตัดสินใจเลือกทำงานประกอบอาชีพของบุคคลนั้น คนจะคำนึงถึงผลประโยชน์ และ รายได้ที่ได้รับ

Cook (อ้างถึงใน ชาคริต ชมชื่น , 2541:72) พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและความสนใจในอาชีพเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สัมพันธ์กับการเลือกอาชีพ

Psacharopoulos & Velez (1993) ศึกษาตัวแบบในการอธิบายการบรรลุสถานภาพทางอาชีพและรายได้ของบุคคล พบว่า ปัจจัยด้านโรงเรียน คือ ประเภทที่บุคคลนั้นเคยศึกษา และ คุณภาพของโรงเรียน มีผลต่อระดับความสำเร็จในการเข้าร่วมตลาดแรงงานของบุคคล

กรอบการวิจัย

